

„TANÍTANI ÉS TANULNI; MEGŐRIZNI ÉS MEGTENNI”

A MAZSIHISZ
tudományos pályázatának
díjazott dolgozatai
2015–2017

Kiadó:

MAZSIHISZ

Felelős kiadó: dr. Kunos Péter
Szerkesztő: Peremiczky Szilvia
Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa
A kötetet tervezte: Rasztig Sándor
Tördelés: Ágner Zsolt

Nyomda: Gabbiano Print Nyomda és Kiadó Kft.
1135 Budapest, Reitter Ferenc utca 8/B

2018

ISBN: 978-963-7010-75-0

VÁRNAI-VÍGH ADRIENN E.

Egy haladó szellemű pedagógiai műhely – a Szegedi Zsidó Népiskola (1844–1948)

RÉSZLET A SZEGEDI ZSIDÓ HITKÖZSÉG TÖRTÉNETÉBŐL

*„Minden önálló izr. hitközség, mely mint olyan
megalakult, vagy jövőben alakulni fog, köteles
izraelita elemi népiskolát állítani s fentartani.”¹*

Szeged toleránsan kezelte a zsidók társadalmi beilleszkedését, így ők békésen gyarapodva a város társadalmilag elismert csoportjává válhattak. Virágzó hitközsége 1945 előtt az ország egyik legjelentősebb szellemi kisugárzású neológ központja volt, ugyanakkor a város gazdasági, társadalmi és kulturális életében is igen nagy szerepet játszott. (vö. Serfőző, 1994, 613. o.)

A szegedi zsidó hitközség történetének fontos része az elemi népiskola fenntartása.² Amikor az 1870-es években szóba jött az iskola községestése, azaz városi kezelésbe kerülése, a hitközség a külső nyomás ellenére és a belső ellenvéleményekkel szemben mindvégig ragaszkodott iskolájához, így ez végül lekerült napirendről (vö. Löw és Kulinyi, 1885, 343. o.). A hitközség nagy anyagi ráfordításokkal folyamatosan fejlesztette iskoláját, hogy az oktatás kitűnőségét a külső körülmények is segítsék. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a hitközség családjai szerették az iskolát, s a gyerekek túlnyomó részét ide járatták. Jóllehet az iskola az asszimiláció iránt

1 Kivonat az 1868. december 10-re Pestre összehívott izraelita egyetemes egyházugyülés..., 1869, I. szakasz 2. §

2 A szegedi zsidóság történetét 1785-1885-ig dolgozza föl Löw Immánuel és Kulinyi Zsigmond (Löw és Kulinyi, 1885), az ezt követő időszakról azonban nincs átfogó mű, csak részkérdésekről írt rövidebb tanulmányok.

elkötelezett neológ vezetés egyik eszköze volt a hitközségi ellenőrzés alatt folyó, mérsékelt asszimilációra, ám ugyanakkor „jelentős megtartó erőt is képviselt a modernizációval fenyegető identitásvesztés ellenében”. (vö. Karády, 1990, 16–17. o.) Az iskola mindenkori tanítói pedig a hitközség megbecsült tagjai, elismert pedagógusok voltak.

A szegedi zsidó népiskola előzményeit, megalakulását, majd 1844-től 1885-ig tartó történetét elsőként Löw Immánuel foglalja össze hitközségtörténeti monográfiájában (Löw és Kulinyi, 1885, 333–344. o.), s ezt bővíti ki „A magyar-zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája” számára 1896-ban (Löw I., 1896). Löwinger Adolf 1914-ben írt rövid áttekintése a hitközség történetéről (Löwinger, 1914) kevés újdonságot hoz a témában. Az elmúlt 10 évben két rövid lélegzetű tanulmány dolgozza föl a szegedi hitközség elemi iskolájának történetét (Berta, 2016; Végső, 2006), főként eseményszerűen, s több megállapításuk helyesbítésre szorul.

Távlati szándékom az iskola történetének és életének lehetőleg teljes körű monografikus földolgozása:

- az iskolára vonatkozó minden föllelhető dokumentum összegyűjtése, áttekintése;
- az iskolatörténet fontos eseményeinek rögzítése;
- az iskola helye a hitközség és a város életében, a magyarországi zsidó iskolarendszerben;
- az iskola tantervének, pedagógiai programjának – amennyiben lehetséges – megrajzolása, elemzése, figyelembe véve a vonatkozó szakirodalmat (pl. Felkai László írását, [1995]), valamint az országos népiskolai és a zsidó felekezeti tantervi előírásokat;
- a tanítók életrajzának, munkásságának összeállítása;
- az iskola fönállása alatt két meghatározó főrabbija volt a hitközségnek: Löw Lipót (1850–1875) és Löw Immánuel (1878–1944) – az ő tanügyi munkásságuk áttekintése, hatásuk az iskolára.³

3 Ennek vázlata sem fér bele sajnos e tanulmány terjedelmébe és szűkre szabott idejébe.

A kiterjedt és szerteágazó forrásanyag összegyűjtésének és feldolgozásának csak elkezdését tette lehetővé a rendelkezésemre álló két hónapnyi kutatóidő, ezért s e tanulmány terjedelmi kötöttsége miatt is célom itt: a szegedi zsidó népiskola történetére vonatkozó kutatásom első megközelítését adni. Fő forrásaim az iskola értesítői (l. Irodalomjegyzék), Löw Immanuel iskolatörténeti összefoglalói (1885; 1896), a Szegedi Zsidó Hitközség iskolai iratanyaga⁴, a Délmagyarország⁵, a Néptanítók Lapja⁶ és az Izraelita Tanügyi Értesítő releváns évfolyamai.

Egy kézzelfogható eredménye már van a kutatásnak: elkészült *A magyar-zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája* c. kétkötetes mű digitalizálása (Barna és Csukási, 1896), s a Debreceeni Egyetem elektronikus Archívumában elérhető.

A ZSIDÓ OKTATÁS SZEGEDEN AZ ELEMI ISKOLÁT MEGELŐZŐEN

A zsidók szegedi megtelepedésétől (1785) 1844-ig tartó időszak oktatását Löw Immanuel ismerteti (Löw és Kulinyi, 1885, 333–337. o.), ennek kivonatát közlöm.

A 18. század végétől működtek héber nyelvű talmudtanítók a városban, ám az első hitközségi intézkedés az oktatással kapcsolatban csak 1820-ban történt. Az 1830–40-es években megszaporodtak a világi tárgyakat is oktató magántanítók. 1839 nyarán jött létre az iskolaegylet, nyilvános rendes iskola alapítására. A hitközség ekkor Mahler Izsák magánintézetét kívánta átvenni és nyilvánossá tenni. El is kezdték ez irányban az ügyek intézését, ám nem jártak sikerrel, s az intézet maga is megszűnt 1843-ban. 1844-ben sikerült előrelépni, s december 22-én a hatóságnak bejelentették az

4 A IV. függelékben az eddig áttekintett iratok szerkesztett jegyzékét közlöm.

5 DélmagyARCHÍV, <http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/> [2018. március 17.]

6 <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/NeptanitokLapja/> [2018. március 17.]

iskola tantervét. Sajnos nem közli pontosan, hogy mikor kezdődött meg az oktatás: már 1844 szeptemberétől, vagy a tanév folyamán valamikor. A tanítók itteni működési időszakainak felsorolásában a legkorábbi dátumokat 1844-re teszi, így föltételezhető akár az 1844/45-ös teljes tanév is.

AZ ISKOLA TÖRTÉNETÉNEK ALAPVETŐ ESEMÉNYEI

Az iskolatörténet legfontosabb forrásai, Löw Immánuel említett munkái mellett, az 1881–82-es tanévtől kiadott iskolai értesítők. Mivel azonban ezek csak rövid áttekintést adnak az eltelt tanévről, szükséges más forrásokból kiegészítésük. Két időszakban nem jelentek meg értesítők: 1918–27 és 1940–48 között. Az 1918–27 közötti éveket röviden áttekinti az 1927–28. tanévi értesítő, ám az 1940–48 közötti évekről semmilyen összegzés nem jelent meg. Ezért a következő rövid ismertetésben nagyobb – de korántsem teljes körű – részletezést kaptak az 1945–48 közötti események.

1844-ben tehát hosszas előkészületek után megnyílt a fiúiskola.

1851-ben, főként az 1850-től szegedi rabbiként működő Löw Lipót szorgalmazására, megnyílt a leányiskola is.

1860-ban Szeged városa anyagi hozzájárulást szavazott meg az iskola részére.

„A városi tár az iskola fenntartásához 1860 november elseje óta járul hozzá. Akkor »tekintettel arra, hogy a helybeli izraeliták a város kebelében fennálló intézetek terheit arányosan viselik«, 500 frt évi segély szavaztatott meg, mely később 1000, 1882-ben 2000, 1894-ben 3000 frtra emeltetett.” (Löw I., 1896, 16. o.)

1863. A fiúiskola új épületbe költözött.

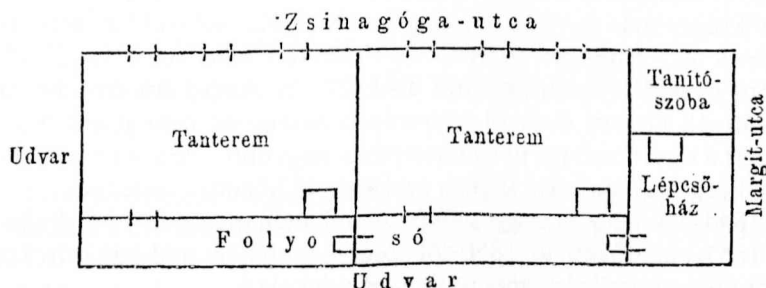
1871. A leányosztályok részére tízezer forint költséggel új, négy tantermes iskola épült a Mélyárok utcára néző homlokzattal.

1879. A fiúiskola épülete az árvízben használhatatlanná vált, ezért a leányiskola épületébe költözött, melynek pedig udvarát kellett feltölteni egészen az épület küszöbéig. A leányosztályok szükségstantermekben működtek 1883-ig.

1883. október 26. A leányiskola új épületének átadása a Margit u. 11. alatt.

„Az új iskolaépület alapköve 1883. június 5-ödikén tétetett le. Az építés és felszerelés kellő gyorsasággal fejeztetett be, úgy hogy 1883. október 26-odikán a díszes és teljesen célszerűen berendezett iskola a leányosztályok használatára ünnepélyes istentisztelettel átadathatott. Az építés és felszerelés költségei 24,994 frtra rugtak.

Az épület magas földszintjén és emeletén két-két tanterem van. A tantermek előtt folyosó van [...] A beosztás vázrajza:

Az emeleten a tanítószobáknak megfelelő helyen a szertár van elhelyezve. Egy-egy tanterem 9m hosszú, 8,5m széles és 4m magas. Ablakja van utca felől három és a folyosóra [...] egy kisebb. Egy utcai ablak 2,88m magas, 1,53m széles. Az ajtók [...] csak 2,23m magasak [...] Az épület központi légfűtéssel és ventilációval van ellátva.

Az új iskola szerelvényei közül különösen a padokat emeljük ki, mint a melyek a célszerűség és olcsóság követelményeinek teljesen megfelelnek.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1883–4, 1884, 5. o.)

1893-ban a város feltöltötte a Margit (volt Mélyárok) utcát egészen a fiúiskola ablakaiig, így átnedvesedtek annak falai, s ez az épület is hasznavehetetlenné vált.

1895-ben ezért a leányiskola épületét 4 tanteremmel és mosdókkal bővítették, így az 1895–96-os tanévet már a fiúk is itt kezdhették.

„Az egész teljesen modern berendezésű, tágas, emeletes épület, 14 ablakos zsinagóga-utcai homlokzatával impozáns benyomást tesz és monumentuma a hitközség áldozatkészségének a tanügy terén. 42,000 forintba került az egész, most már 8 osztályt, tágas folyosókat, tanítószobát és souterrainjében népkonyhát magában foglaló épület. A felszerelés értéke leltár szerint 1062 forint.” (Löw I., 1896, 18. o.)

1909–10-ben készült el az iskola tornaterme, de az értesítők részleteket nem írnak róla. Így egyelőre annyi állapítható meg, hogy alkalmas volt nagyobb méretű rendezvények tartására is, mivel a helyi sajtóban⁷ rendszeresen rendezvények helyszínéként szerepel.

„A tanuló-ifjúság a zsidó népiskola tornatermében december 11-én délután három órakor táncmulatsággal egybekötött jótékonycélu hangversenyt rendez.” (*Délmagyarország*, 1910. december 8., 9. o.)

„Szeged ping-pongbajnokságait február 1-6. között közösen rendezi meg a SzAK és a KEAC a zsidó elemi iskola tornatermében. [...] A versenyek mindennap délután fél 5 órakor kezdődnek, szerdán és vasárnap pedig egész nap tartanak.” (*Délmagyarország*, 1938. január 30., 18. o.)

1918–26 között az iskola nem használhatta saját épületét: hol katonai megszállók lakták, hol kórházépület vagy menekültszállás volt. Az osztályoknak a város iskoláiban szétszórtnak, rendszertelen foglalkozásokat tartottak, míg végül hosszas utánjárásra 1926-ban sikerült visszaköltözniük.

7 Többször hivatkozom a *Délmagyarország*-ban megjelent, hirdetés jellegű írásokra. Ezeket nem vettem föl önálló bibliográfiai tételként, hanem a szövegben közlöm a lapszámot.

„Ezt követőleg iskolánk külseje és belseje is új köntöst öltött. [...] Korhadt padlóink helyébe négy teremben parkett- és folyosóinkon cementpadlózat került. [...] Két osztály már új, a modern egészségügyi szempontoknak megfelelő padokkal rendelkezik. Ezt követi évenként egy-egy osztálynak hasonló fölszerelése.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1927–28. tanévről, 1928, 27. o.)

Az iskolában az 1943/44-es tanévben ameddig lehetséges volt, folyt a tanítás; az utolsó tanítási nap dátuma ismeretlen. 1944 májusában az iskola a gettóhoz tartozott, s 795 ember ideiglenes lakhelyéül szolgált (vö. Serfőző, 1994).

Az iskola 1945–48 közötti történetét a hitközségi iratanyag és sajtóhírek segítségével kíséreltem meg fölvázolni. Ez az időszak még részletesebb, levéltári kutatást is igényel.

A *Délmagyarország* 1945. július 27-i számában jelent meg a következő felhívás:

„A Zsidó Hitközség felkéri mindazokat a zsidó szülőket, akiknek iskolaköteles gyermekeik vannak, hogy a zsidó elemi iskola, illetve a hitoktatás megszervezése végett gyermekeikre vonatkozó adataikat mondják be a hitközség irodájában, Korona utca 8. szám alatt.” (3. o.)

Majd az iskola megnyitását adta hírül 1945. szeptember 2-án:

„A zsidó népiskola I-IV. osztálya megnyílik. Beiratások szeptember 3-án, hétfőn délelőtt 9-12 órakor a jegyzői irodában.” (4. o.)

Szeptember 16-án pedig istentiszteletre hívja a zsidó népiskola tanulóit, következő szombaton fél 10-kor (4. o.). Föltételezhető tehát, hogy 1945 szeptemberében megkezdődött a tanítás, még ha az iskola tatarozása nem is fejeződött be.⁸ A Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának (MIOI) küldött 1946. február 21-i irat szerint az iskolába 80 beiratkozott növendék jár 4 osztályban, a tantestület létszáma 2 fő (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 79/1946). Ekko-ri tanítói: Székely Alfréd igazgató-tanító és Lusteiner Erzsébet ta-

8 A hitközség iratanyagában egy 1945. november 5-i irat részletezi a tatarozás költségeit, melyből az iskolára 839.250 pengőt fordítottak.

nítónő, aki azonban hamarosan távozik, s helyére Grünfeld Jenőt hívja meg az iskola. Ő 1946. március 30-án kapja meg kinevezését. (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 76/1946 és 153/1946)

A hitközség 1946 folyamán levelezett az 1945-ben alakult Magyarországi Tarbut Héber Kultúregyesülettel (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 189/1946 iratcsoport), miszerint a helyi zsidó elemi iskola átalakulna Tarbut-iskolává⁹. 1946. augusztus 11-én a MIOI-nak írt levél tanúsága szerint (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 212/1946 iratcsoport) a hitközség még nem döntött arról, hogy az államsegély igénybevételével továbbra is fönntartja-e az iskolát, vagy átadja a Tarbutnak. E levél szerint ha a hitközség nyitja meg az iskolát, úgy csak 2 tanerőt tud alkalmazni, míg ha a Tarbut, akkor 4-et. Augusztus 22-én az Országos Iroda ismét érdeklődik, de nincs rá iktatott válasz. A Tarbut egyesület augusztus 25-i levele még mindig a tárgyalások zajlásáról ír, s arról, hogy a tárgyalásoktól függetlenül az iskolai oktatás megkezdhető. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek írt szeptember 6-i levél 4 állami tanító kirendelését kéri, mivel az iskolának 135 beiratkozott tanulója van (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 255/1946). A Tarbuttal októberben váltott levelek (október 3., 14.) e tárgyban az utolsók, melyek gyakorlati intézkedéseket tartalmaznak, ám még mindig nem derül ki, ki az iskolafenntartó. 1946. december 27-én a MIOI-nak írt levél (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 379/1946 iratcsoport) alapján valószínűsíthető, hogy az iskola fenntartója továbbra is a hitközség.

„Egyelőre osztanerőink közül csak egy kap államsegélyt, a többi tanerőt szeptember óta magunkra hagyottan mi fizetjük, elvonva a rendelkezésünkre állott szerény összegeket eredeti rendeltetésüktől, hogy a tanítást iskolánkban biztosíthassuk.”

Ekkor 165 beiratkozott tanulót tartanak nyilván. A tanulói létszám megduplázódásának oka, hogy nemcsak a hitközséghez tartozó gyerekek jártak ide, hanem a városban felállított Joint-gyermekegthonok lakói is. Róbert Péter szerint (2005) Szegeden

9 Az értesítőben közölt tanulmányokat a II. függelékben sorolom föl.

működött Tarbut-iskola, ám csak hitközségi forrásokból ezt egyelőre nem tudtam rekonstruálni.

Nemcsak az iskola, hanem a tanítók helyzete is képlékeny volt, lassan haladt a megoldás felé. Jól illusztrálja ezt a helyzetet Székely Alfrédnak, az iskola igazgatójának nyugdíjazása. Ő 1946 júniusában kérte nyugdíjazását, ezt az iskolaszék is tudomásul vette, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter október 1-jei hatállyal nyugdíjazta. Ezt követően a hitközség október 3-án az alábbi kérelemmel fordult a Tanfelügyelőséghez (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 310/1946 iratcsoport):

„Iskolánkat általános népiskolává fejlesztettük és az ifjabb tanítói gárda tagjait bíztuk meg gyermekeink oktatásával. Az általános népiskola sok kötelességet jelent, annak vezetését csak avatott kezekre lehet bízni. Ez indokolja azt a tiszteletteljes kérésünket: szíveskedjék a tankerületi főigazgatóság útján a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz indokolt felterjesztéssel élni az iránt, hogy Székely Alfréd állami igazgató-tanító jelen félév végéig szolgálatában meghagyassék.

Székely Alfréd egyike az ország legkiválóbb tanügyi vezető erőinek, akinek széleskörű pedagógiai felkészültsége van, állandóan képezi magát a tanügyi kérdésekben, nevelői vonatkozásban is egyike a legaraválóbb erőknél. Közérdeket képezne az, hogy az ő kipróbált és értékes támogatását a most megindult általános iskolánk nem nélkülöznél, hanem irányításával utat jelölhetne nemcsak a mi iskolánk, hanem az ország népiskolái számára is.

Amennyiben akadályokba nem ütköznék, a tanév végéig is szívesen látnánk iskolánk élén, de a félév végéig feltétlenül szükséges volna az ő segítő munkája. A kérelem érdemi elintézéséig Székely Alfrédet szolgálatában visszatartottuk.”

Arról, hogy Székely Alfréd megbízott igazgatóként meddig segítette az iskola munkáját, egyelőre csak sajtóinformációt találtam. A Délmagyarország 1948. évi lapszámaiban a felekezeti iskolák államosításáról írott cikkek még mindig igazgatóként említik, ezért föltételezhető, hogy egészen az államosításig ő látta el az igazgatói feladatokat.

„Hasonló szellemben szólt hozzá a tanfelügyelő előadásához [...] Székely Alfréd az izraelita általános iskola igazgatója egész tantestülete nevében.” („A szegedi felekezeti iskolák pedagógusai az államosítás mellett”, 1948)

„[...] az izraelita általános iskolában pedig Havas Hajnalka tanítónő az új igazgató. Itt a régi igazgató, Székely Alfréd nem maradhat meg helyén, mert már nyugalmazott tanító és így nincs jogcíme az igazgatói pódiumra.” („Ma adják át állami megbízó leveleiket a szegedi volt felekezeti és községi általános iskolák igazgatóinak”, 1948)

Az iskola újraindításától alkalmazott tanítókat a tanítókról összeállított I. függelékben föltüntettem, ám további pontosítások szükségesek. Az 1946-os év legfőbb kérdéskörei tehát: tanítók személye, iskolavezetés, iskolafenntartó kérdése, javítási munkálatok, finanszírozás. Az 1947–48-as évekről az államosítás tényén kívül egyelőre nincs bővebb információ.

AZ ISKOLA KINCSESLÁDÁJA AZ ÉRTESÍTŐKBEN

Az iskola az 1881–82-es tanévtől adott ki értesítőket, a korábbi évekre vonatkozó adatok fő forrása Löw Immánuel már idézett két alapvető munkája. Az értesítők gondosan szerkesztett, igényesen szövegezett, érdeklődést keltően olvasmányos füzetek értékes forrásai az iskola történetének s a benne folyó munkának. Tájékoztatja a szülőket, a hitközség tagjait, az érdeklődőket az iskolaév fontos eseményeiről, a tanulók előmeneteléről, a tantestület tevékenységéről; megemlékezik, tanulmányokat¹⁰ és statisztikai adatokat közöl. Sajnos az 1918–1927 közötti tanévekben szünetelt az értesítők kiadása, végül az utolsó értesítő az 1939–40. tanévről jelent meg. A hiányzó tanévek a hitközségi és egyéb levéltári anya-

10 A vonatkozó törvénysszövegeket a <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> oldalról használtam.

gokból, sajtóban megjelent híradásokból, cikkekből, rabbik és tanítók megnyilatkozásaiból, esetleg föllelhető egyéb dokumentumokból rekonstruálhatók.

Az értesítők és a rajtuk keresztül bemutatott iskola színvonalára ízelítő néhány korabeli ismertetőből.

„A szegedi zsidó népiskola évi értesítőjén nincs a szerkesztő neve megjelölve. Ez nem akadályozhat abban, hogy ezen értesítő szakavatott kézre valló beosztását ki ne emeljük, annál is inkább, mert ez az első, mely az ily nemű vidéki zsidó intézetekről hozzánk jutott. Kíváncsok, hogy a zsidók összes felekezeti iskolái kövessék e példát.” („[A szegedi zsidó népiskola első értesítője]”, 1882)

„A 85 év óta fennálló szegedi izr. elemi fiúiskola és a 78 éves izr. leányiskola értesítője mintaszerű, a kitűnően vezetett intézmény külső és belső viszonyairól tömör összefoglalásban teljes tájékoztatást nyújt.” (Bárd, 1929)

„A lefolyt tanévvel fennállásának 89. évét töltötte be ez az iskola, mely mindig komoly, magas színvonalú iskola mintája volt. Jelen beszámolója csak öregbíti multjának patináját, amit a tantestület napi munkájának lelkiismeretes elvégzésén túl állandó önképzésével is elősegít.” (Szabó, 1933)

Az értesítők elektronikus hozzáférhetővé tétele egyelőre sajnos nem megoldott, mivel nem áll rendelkezésre olyan hiánytalan sorozat, mely digitalizálásra alkalmas volna.

A KINCSESLÁDA TARTALMA – TANTERV, TANKÖNYV, ÓRAREND

Az iskola első tantervét Löw Immánuel közli idézett munkáiban (Löw és Kulinyi, 1885, 337–338. o.; Löw I., 1896, 9–10. o.). Eszerint kezdetben állt az iskola egy előkészítő osztályból, egy két évfolyamú első osztályból, egy-egy második és harmadik osztályból.

Mindegyik évfolyamon háromnyelvű oktatás folyt: magyar, német és héber. A tantervből látható, hogy a hangsúly egyrészt az alapkészségek: az olvasás, írás és nyelvtani ismeretek három nyelven, valamint a számolás; másrészt az alapvető hittani ismeretek elsajátításán volt.

Ezt a tantervet érdemes összevetni Löw Lipótéval, melyet 1845-ben írt a nagykanizsai hitközség „oskolája” számára (Löw L., 1885, Első szakasz 16. §). Ebben igen magasra teszi a mércét mind az iskolai évek, mind az oktatott tárgyak számát és óraelosztását illetően. A szegedi valóság ennél jóval szerényebb oktatási kereteket engedett kezdetben. A kutatás jelenlegi szakaszában még nem tudom megmondani, hogy Löw Lipót Szegedre kerülésével változott-e az iskola tanterve.

Tanítási terv I. (A fiúk osztályai számára.)

A tanítás tárgyai	A hetenkénti órák száma minden osztályban									
	Ia	Ib	IIa	IIb	IIIa	IIIb	IVa	IVb	Va	Vb
Szemléleti tanítás	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Olvasás	8	8	2	2	2	1	—	—	—	—
Szépírási	—	6	6	6	6	5	4	4	2	2
Közönséges számvetés	3	3	5	5	5	5	—	—	—	—
Szent írás és liturgia	9	9	8	8	6	6	5	5	3	3
Hittan és hit története	—	—	2	2	2	2	3	3	3	3
Magyar nyelvtan	6	6	6	6	5	4	3	3	1	1
Magyar irodalom	2	2	2	2	2	2	3	3	5	5
Magyar irály művelése	—	—	—	—	—	2	2	2	4	4
Héber nyelvtan	—	—	2	2	2	2	1	—	—	—
Német nyelvtan	—	1	3	3	3	3	2	2	—	—
Német irály művelése	—	—	—	—	—	1	2	2	2	2
Algebra	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—
Mértan	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Természetráaj	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Honi történet	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—
Világtörténet	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Földleírás	—	—	—	—	1	1	2	2	2	2
Műtan (technologia)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Kereskedési számvetés	—	—	—	—	—	—	2	3	2	2
Népszerű magános törvény	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Illedelemtan	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—
Rajzolás	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2
Éneklés	—	—	2	2	2	2	1	1	—	—
Kereskedési könyvvitel	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2

Löw Lipót tanítási terve, 1885, 8. o.

A magyarországi népoktatást alapvetően meghatározó 1868. évi XXXVIII. törvénycikknek¹¹ („a népiskolai közoktatás tárgyában”) a zsidó népiskolai „rendszerre” mondhatni kettős hatása volt, hiszen a törvénycikknek a népiskolákra vonatkozó általános érvényessége mellett az 1868. december 10-re összehívott I. Izraelita Egyetemes Gyűlés is ennek figyelembevételével alkotta meg népiskolai szabályzatát (Kivonat az 1868. december 10-re Pestre összehívott izraelita egyetemes egyházgyűlés..., 1869).

A törvény a 11–15. §-ban szabályozza „[a] hitfelekezetek által felállított népoktatási tanintézeteket”, s ebben az ilyen iskoláknak szabadságot ad a tankönyvhasználat, tanterv és tanítási módszer tekintetében, de meghatározza a feltétlenül oktandó tárgyakat (hit- és erkölcstan, írás-olvasás, számolás, nyelvtan, természettan és természetrajz, hazai földrajz, mezőgazdasági és kertészeti ismeretek, polgári jogok és kötelességek, ének, torna). A törvényhez kapcsolódóan készült el 1869-ben a népiskolai tanterv (I. „Tanterv a népiskolák számára az 1868-dik évi XXXVIII. t. cz. értelmében”, 1869), mely részletes leírását adja ezen tárgyak oktatásának.

Az Izraelita Egyetemes Gyűlés hivatkozott szabályzata¹² a IV. szakaszban tárgyalja a tantárgyak kérdését (9–16. §). A népoktatási törvényben meghatározottakon túli, különleges zsidó tananyagként a következőket sorolja: (hit- s erkölcstan); szabatos héber olvasás; biblia eredeti szövegben, héber nyelvtannal egybekötve; imarészletek fordítása; zsidó történelem a második templom lerombolásáig. A tananyag felosztását a tanév kezdete előtt a helyi „iskolai bizottmány” állapítja meg, s a tanítóval közösen határozza meg a tankönyveket és a tanítási módszert.

11 A vonatkozó törvényszövegeket a <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> oldalról használtam.

12 A szabályzat megszületésének körülményeit Mandl Bernát elemzi az Izraelita Tanügyi Értesítőben. (Mandl, 1928)

Nem volt tehát egységes népiskolai tanterve a zsidó felekezetnek, hanem egyrészt a polgári tárgyak oktatása az állami tanterv figyelembevételével történt (Mészáros, 2001, 60. o.), másrészt a hitéleti oktatást – a felekezeti szabályzatban közöltek figyelembevételével – a helyi iskolák szabadon beoszthatták.

A szegedi iskolára érvényes részletes tantervet először az 1883–84. évi értesítő közöl¹³ tantárgyi felosztásban (7–13. o.), s ennek leírása során megvilágítja a követett tanítási módszert, és megemlíti a használt tankönyveket is; ugyanitt hoz külön tankönyvjegyzéket (15. o.), általános óratervet (16. o.) és az egyes osztályok órarendjét is (17–18. o.). A következő tárgyakat hozza: vallás- és erkölcstan, külön a Biblia tanításának beosztása, beszéd- és értelemgyakorlat, magyar, német, számtan, földrajz, szépírás, rajz, torna, ének, kézimunka. A héber olvasás és nyelvtan nem szerepel külön a tananyagleírásban, hanem a bibliai anyag beosztásánál említi meg.

„[A] héber nyelvtannak csak elemeit tanítjuk a negyedik osztályban s ezt is csak a szent nyelv iránti kegyeletből, nem pedig azért, mintha bárhol a modern négy osztályú zsidó iskolákban a nyelvtanra fordított temérdek idő a szentírás tanításának könynyebbítésében meghozta volna a reá fordított fáradalom és időnek gyümölcsét.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1883–4, 1884, 8. o.)

A német nyelv, a hittan és szertartástan, valamint az ének oktatásához a tantestület saját tankönyveket, füzeteket szerkesztett, melyek több, időnként átdolgozott kiadást értek meg.

- Német olvasókönyv – zsidó népiskolák számára. I-II-III. rész. Gyűjtötte a szegedi zsidó népiskola tanító-testülete. Szeged: Traub, 1883–1884
- Meló chofnájim. Gyűjtötte a szegedi zsidó népiskola tanítótestülete. Ötödik bővített kiadás. Szeged: Várnay, 1894. (az 1884-es kiadás online elérhető: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/799023>)

13 A korábbi évek hitközségi iratanyaga még feldolgozandó.

- Mivchor. Gyűjtötte a Szegedi Zsidó Népiskola Tanító-testülete 3. kiad. Szeged: Bartos, [1910 körül] (Magyar és héber nyelven)
- Löw Lipót: Bibliai történet zsidó tanulók számára / magyarra áttette Löw Tóbiás. 10. kiad. Budapest: Franklin, 1902
- Schorr Mór: Neimóth Jiszróel (énekfüzet)

Az 1885–86. évi értesítő a tananyagot osztályok szerint alaposan részletezi, s a tananyag tartalma, leírása – időnként kevésbé részletesen, de – így marad egészen 1905-ig. A tananyag beosztása, a közlés szerkezete megváltozik az 1905–06. évi értesítőben, majd a következő évben már hivatkozik is az új – 1905. évi – állami tantervre.

„Az új miniszteri-tantervet amennyire a viszonyok engedték, idén életbeléptettük. Az éneket s az elméleti tárgyakat az új tanterv alapján tanítottuk. A tornatanítást tornaterem hiányában nem eszközölhattuk a tanterv által előírt mértékben s a fiúk kezűgyességi tanítását sem kezdhettük meg, mert csak az év végén vált lehetővé, hogy tanítótötestületünk számára kezűgyességi tanfolyamot tartsunk.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1906–1907, 1907, 9–10. o.)

Tananyagbeosztást utoljára az 1914–15. évi értesítő közöl. Az 1927–28. évi értesítő korszakváltásként jellemzi az 1925. évi új népiskolai tantervet, ám az ehhez igazított saját tantervet nem közli.

„Korszakot jelöl az 1925-ben megjelent új tanterv, mely az újabb gyermektanulmányok és a megváltozott viszonyok figyelembevételével készült. Megszűnt a régi iskolának a gyermek passzivitására épült módszere, helyét átadva a gyermek legteljesebb aktivitásának és a régebbi tanulmányok elavult anyaga az új tanterv szellemében új életet nyert. [...] Az új tanterv végrehajtása, amennyire megkönnyíti a gyermek sorsát [...] annyira súlyos feladatot ró a hivatását lelkiismeretesen betöltő tanítóra, akinek helyzetét az a körülmény is súlyosbítja, hogy az új tanterv végrehajtási utasítása még mindig nem jelent meg. [...] Tantestületünk egyszerűetete ezt a nehézséget is iparkodik áthidalni, amennyiben havi értekezleteink magvát mindenkor az új tanterv és annak mi-

nél jobb végrehajtása szolgáltatja.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1927–28. tanévről, 1928, 29–30. o.)

„Évenként újra készülő tananyagbeosztásainkban e megbeszélések eredménye igen értékes tényező, mert segítségével az országos tantervből helyesen felfogott helyi és felekezeti érdekű tanmenet fog kialakulni.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1928–29. tanévről, 1929, 9. o.)

E tantestületi műhelymunka tehát igen nagy jelentőségű az iskola oktatási színvonalára nézve, s az értesítők mindenkor közlik is a munkálkodás tényét. S bár időnként betekintést adnak az ott folyó tevékenységbe is, terjedelmükbe nem fért bele részletes ismertetés. Az eddigi kutatás során sajnos nem találtam tantestületi értekezletről följegyzést, de az értesítők egy része címszerűen felsorolja a tantestületi értekezleteken elhangzott előadásokat, s ezek földolgozása egy következő lépésben megtörténhet.

A KINCSESLÁDA MEGTÖLTŐI – TANTESTÜLET, TANÍTÓK

„Tantestületünk ügyszeretete” – az értesítők rendre kifejezik az iskola tanítóinak elkötelezettségét hivatásuk iránt, s az iskolát és tanítóit személyesen ismerők, illetve a tanfelügyelői beszámolók megerősítik ezt.

„Az év végi vizsgák alkalmával öröndetes meggyőződést nyertem arról, hogy a tanítók nem egy káprázatos pompájú előadásra törekcszenek, hanem azon belső vágyuk kielégítésére, hogy szigorú és komoly számadást tartsanak teljesítményükről, s ebben némi jutalmát találják áldozatos és fáradságos hivatásuknak. [...] A fiúiskola negyedik osztályában az elismert „tanítóveterán” Strummer J(ózsef) működik mint tapasztalt pedagógus és gyakorlott tanító, aki ért tantárgyainak világos és körültekintő kezeléséhez, [...] Az első osztályban igen kellemes benyo-

mást tett Silberstern úr¹⁴, egy igazán intelligens, a hivatásáért valóssággal lángoló fiatalember vizsgamódszere [...] az iskola zsenge növényei az ő szeretetteljes tanítói keze alatt oly csodálatosan fejlődnek és a jövőre nézve a legszebb reményekre jogosítanak.” (saját ford.) (Jeiteles, 1864)¹⁵

„A II. vegyes osztály vezetője Székely Alfréd igazgató tanító. Nagyon képzett pedagógus és gyakorlati készsége is alkalmassá teszi az intézmény eredményes vezetésére. [...] A III. vegyes osztályt Bleier Ernő s. tanító tanítja. Kevés szolgálati idejét törekvő szorgalommal tetézi, hogy ebben a jó nevű iskolában elődei nyomán jól megállja helyét.” (Kiss, 1940)

Az iskola haladó szellemű pedagógiai műhely, s a hitközség meg is becsülte mindenkori tanítóit, mint az alábbi sorok is bizonyítják.

„Szeged városának izr. hitközsége, tekintetbe véve a mostoha időjárást és az ebből kifolyó drágasági viszonyokat, a tanítók fizetését 800 és 700 forintra javította. (Utánzásra méltó példa. Szerk.)” (*Néptanítók Lapja*, 1869. június 1., 416. o.)

A tanítók aktív tagjai a tanítóegyleteknek: az Országos Izraelita Tanítóegyesületnek és az Alföldi Tanító-egyletnek. Részt vesznek mind helyi, mind országos tanítógyűléseken, fölszólalnak, előadnak, tisztséget vállalnak. Bekapcsolódnak a Magyar Gyermektanulmányi Társaság munkájába, továbbképzik magukat egyénileg s közösen, tanulmányutakat tesznek s ezekről beszámolnak, nyilvános pedagógiai előadásokat és tanácsadást tartanak.

„A Dolgozó Nők Klubjában kedden délután 6-7 Pogány Margit szombaton délután 6-7 Székely Alfréd állanak a tanácsot kérők rendelkezésére. Az ifjúság is felkeresheti a Tanácsadót, ahol megértést és szakértelmet talál.” (*Délmagyarország*, 1933. november 3., 8. o.)

„Követésre méltó példát szolgáltat a szegedi hitközség, hogy tanulmányi segélyekkel lehetővé teszi tanítóinak a nyári szünet

14 Silberstern Lipót (1835–1927). 1858–68 között tanított az iskolában, majd felhagyott a tanítóskodással, s Bécsben gyárat alapított. Halálhírért a Délmagyarország is közli.

15 Leo Jeiteles az aradi izraelita reáliskola tanára volt. Az eredeti német szöveget a III. függelékben közlöm.

alatt külföldi kurzusok látogatását. Dicséretreméltó tevékenységet fejt ki a tantestület iskolánkivüli munkásságával.” (Pintér, 1930)

Az Országos Izraelita Tanítóegyesület megalakulásában jelentős kezdeményező szerepe volt Löw Lipótnak és a szegedi tanítónak, de ennek föltárása alaposabb kutatómunkát igényel. Az biztosan elmondható, hogy a szegedi zsidó népiskola tanítói aktív tagjai voltak az egyesületnek. Az Izraelita Tanügyi Értesítő 1918-tól közli az aktuális tagnévsort¹⁶, mely szerint az alapító tagok közé tartozik Löw Lipót főrabbi és a szegedi izr. hitközség, tiszteletbeli tagok Löw Immánuel főrabbi és Rósa Izsó hitközségi előljáró (1928-ban Biedl Samut, az akkori előljárót is megválasztják), rendes tagok Fuchs Vilmos, Ligeti Jenő, Löwinger Izidor és Rosenberg Nándor, azaz a fiúiskola valamennyi tanítója. Rendszeresen részt vesznek a közgyűléseken, tagjai a vidéki választmányoknak.

Az egyesület több ízben is Szegeden tartja közgyűlését. Az 1868-as első alkalmat így méltatja Léderer Ábrahám, az egyesület akkori alelnöke:

„[...] meg kell vallanunk, hogy Szegeden kívül Magyarhonban egy város sem részesítette a tanítókat, az ifjúság nevelőit, annyi figyelem és részvételben, s hogy e napok minden tanítónak kedves emlékekben fognak maradni.” (Léderer, 1868, 613. o.)

Az idézett beszámoló röviden összefoglalja a gyűlés eseményeit. Más forrásból egyelőre nem találtam beszámolót; Löw Lipót lapja, a *Ben Chananja* lehetett volna erre a leghivatottabb, ám az sajnós 1867-ben megszűnt.

A tanítók egyesületi működésének másik színtere az 1868. szeptember 12-én megalakult Alföldi Tanító-egylet, mely „jelentős átlomás volt Szeged oktatástörténetében, mivel teret adott a haladó pedagógiai gondolatok helyi kifejlődésének” (Gaál, 1991, 940. o.). Az iskola tanítói a megalakulástól aktív tagjai, tisztségviselői voltak. A Néptanítók Lapja beszámol pl. az egylet 1870. évi tiszt-

16 Egyelőre csak a rendelkezésemre álló, sokszor hiányos évfolyamokat tudtam áttekinteni 1909–38 között. Gazdag tartalmában a kutatást megkönnyítené a digitalizálás, pl. az Arcanum Digitális Tudománytár részeként.

újító gyűléséről, s felsorolja a megválasztott tisztségviselőket is, akik közül a népiskola tanítói: Klein Salamon, Schulhof Lajos, Strummer József. Az iskola elöljárósága támogatta tanítóinak ez irányú tevékenységét, amint az kiderül ebből az esetből is: 1894. augusztus 23-án a Tanító-egylet kérelmet intézett az iskolaszékhez, hogy a szeptember 12–13-án Szegeden tartott közgyűlés idejére az iskola tanítóit és tanítónőit mentse föl a tanítás alól (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 185/1894); szeptember 10-i ülésén az iskolaszék engedélyezte ezt.

Ezen túlmenően mind a hitközség, mind az Alföldi (később Csongrádvármegyei) Tanító-egylet küldte a tanítókat országos, de akár nemzetközi tanítógyűlésre is, anyagi támogatással segítve részvételüket. A hitközség pl. 3 tanítónak biztosította a részvételi lehetőséget a XIX. német tanítógyűlésen (1870. június 8–10., Bécs), a magyarországi népnevelők 1870. augusztus 16–18-i gyűlésén pedig az iskola 4 tanítója vehetett részt:

„A szegedi izr. iskolaszék elhatározta, hogy a Pesten tartandó magyarországi egyetemes tanítói gyűlésre három tanítót küld és pedig Klein Salamon, Steinitz Mór és Mautner Adolf urakat, egyegynek 15 frt. útiköltséget megszavazván.” „Az »Alföldi tanító-egylet« a f. évi augusztus hó 16, 17 és 18-án Pesten tartandó orsz. tanító értekezleten következő tagok által képviselteti magát: [...] Schulhof Lajos [...]” (*Néptanítók Lapja*, 1870. augusztus 4., 445. o.)

Az iskola tanítóit elsőként Löw Immanuel sorolja föl 1885-ben, majd ezt némileg kiegészítve 1896-ban, ám csak részben közli, hogy ki milyen minőségben tanított (pl. magyar tanító, szépírástanító stb.), így az értesítők előtti időből nehezebben állapítható meg, melyikük volt rendes tanítóként alkalmazva (Löw és Kulinyi, 1885, 341–342. o.; Löw I., 1896, 13–15. o.). A Függelékben közlöm a tanítókról eddig megállapított alapvető adatokat, a következőkben pedig néhányuk részletesebb életrajzát, amivel igazolni szeretném az iskola haladó pedagógiai szellemiségét.¹⁷ Az életrajzi adatokat a

17 A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé több tanító életrajzának ismertetését, ám szándékomban áll többek életrajzi adatainak összegyűjtése tanítói adattárként.

hitközségi iratok, az iskolai értesítők és a Délmagyarország írásai alapján állítottam össze, a nevük mellett szereplő évszámok iskolai működésüket jelzik.

Strummer József, 1844–75¹⁸

1811. január 22., Lemberg – 1891. szeptember 20., Budapest

Gimnáziumot, majd filozófiai és pedagógiai kurzust végzett szülőhelyén. Ezután Bécsben orvosi pályára készült, ám erről betegsége miatt lemondott, s a pedagógiai pályát választotta. Bár anyanyelve nem a magyar volt, kiválóan elsajátította, s szorgalmazta a magyar nyelvű tanítást. 1831-ben Izsákon lett magántanító, majd 1834–44-ig Kecskeméten magántanítóskodott. Mielőtt Szegedre jött, megnősült, felesége Kohn Júlia.

1844-ben, a szegedi zsidó népiskola megnyitásakor ő lett az egyik első tanító. 1855-ben letette az állami tanítóvizsgát, s ekkor véglegesítették az iskolában. A Szegedi Tanítóképzőben kitűnő képesítést szerzett, s tanképesítő okmányában ez a bejegyzés áll:

„A tanítói pálya minden ágaiban kitűnő készsége, igen helyes és gyakorlati tanítói tapintata minden felső és alsó elemi tanodák tanítására őt teljesen alkalmatossá teszi és ezen cs. k. k. képezdei intézet által dicsérettel ajánltatik.” (idézi Deutsch, 1892, 7. o.)

A *Ben Chananja* lapjain lelkesítőleg szólt a magyar-zsidó tanítókhoz, s egyesülésüket szorgalmazta – ez irányú működésének föltárása még várat magára. Az 1866-ban megalakult Országos Izraelita Tanítóegyesület munkájában a kezdetektől aktívan részt vett: a 2. kongresszusról szóló beszámolója a Ben Chananja hasábjain olvasható (Strummer, 1867), az 1868-as szegedi közgyűlésnek pedig ő volt az előkészítője. Választmányi tagja volt a Csongrádmegyei tanító-egyesületnek is, gyűlésein előadást is tartott.

18 Életrajzát főként Deutsch Samu megemlékezése alapján közlöm (1892).

1875-ben nyugalomba vonult. Nyugdíjasként is Szegeden élt, csak gyógykezelésre került Budapestre, ahol azonban sajnos elhunyt.

„Ha meg fogják írni a magyar-zsidó tanügy fejlődésének történetét, úgy meg fogják abban örökíteni Strummer József nevét is” – mondja bizakodón Deutsch Samu 1891-ben. Munkásságának további kutatásával szívesen teszek erre lépéseket.

Strasser Antal, 1876–1901¹⁹

1839. július 10., Tab – 1901. augusztus 11., Szeged

1860-ban tett tanítói vizsgát, 1864-ig magántanítóként működött. 1864–1876 között a kaposvári zsidó elemi iskolában tanított, s tagja volt a megyei iskolatanácsnak is. 1876-ban polgári iskolai képesítő vizsgát tett. 1876-ban választotta meg tanítójául a szegedi hitközség, itt tanított haláláig.

Választmányi tagja volt a Csongrádmegyei tanító-egyesületnek, 1901-ben a tudományos szakosztály elnöke lett.

Számos pedagógiai cikket közölt, előadást tartott: az 1901–02. évi értesítő felsorol néhány címet, sajnos közelebbi forrás megjelölése nélkül; az értesítőkben megjelent tanulmányainak adatai a függelékben megtalálhatók, részletes munkássága azonban még kutatandó. Kohn-Léderer Anna így értékeli pedagógiai tevékenységét:

„A paedagogiának nem csak a tanítás gyakorlatában, hanem tudományos, lélektani alapjaiban is kiváló ismerője volt. [...] Minden újabban felmerülő kérdés a nevelés elméletének vagy gyakorlatának tág terén felköltötte élénk érdeklődését s már a kora hajnali órák az iskolában találták, ahol könyvei közt lelkes odaadással kereste a haladó pedagógia vívmányait.” (4. o.)

Halála váratlanul következett be, kiváló tanítót, „a tanító-művészet nagymesterét” is gyászolták benne. Sírja a szegedi zsidó temetőben található, sírfeliratát Löw Immánuel írta héber versben.

19 Életrajzát Kohn-Léderer Anna megemlékezése nyomán közlöm (1902).

„Hit s nevelés szent munkáját szolgálva halálig
művészet s tudomány volt neked e hivatás.
Lelki hatás titkát kereséd bűvár kutatással:
Lelked örök titkát tárja föl üdvben az Ég.”

Fuchs Vilmos, 1901–36

1876. július 27., Mocsonok (Nyitra m.) – 1942. július 6. Szeged

1896-ban szerzett tanítói oklevelet az Országos Izraelita Tanítóképző Intézetben, s 1896 decemberétől 1901 szeptemberéig Érsekújvárott tanítóskodott. Megnősült, felesége Neuwald Terézia (1879–1966), 1900–1918 között 6 gyermekük született. 1901-ben pályázott a szegedi iskolához, ahová a váratlanul elhunyt Strasser Antal helyére került.

1906-ban alapítványi támogatással egy tanulmányút során Budapest elemi oktatását vizsgálta meg behatóbban, amiről az értesítőben számol be. Az I. világháború éveiben az értesítők közlik, hogy 3 tanítót behívtak katonai szolgálatra – életkorából ítélve őt is besorozták, de ennél többet nem tudni.

1928-ban már biztosan ő az iskola igazgatója; 1929–30-ban tanítói továbbképző tanfolyamon vesz részt; tagja az Országos Izraelita Tanítóegyesületnek, a városi népnevelési bizottságnak.

A hitközségben a Szentegylet titkára, főkantorthelyettes; s tagja a szegedi daloskörnek is.

1936-ban 40 évnyi, osztatlan elismerést kivívó tanítói működés után vonult nyugalomba. Az ez alkalomból különböző helyeken megjelent megemlékezések egyöntetűen rendkívül szeretetreméltó emberként méltatják, akihez úgy növendékei, mint pályatársai ragaszkodnak.

„munkássága úgy az iskolán belül, mint az iskola falain kívül oly nagyarányú és hitközségünk érdekeit annyira érintő, [...] a hitközség közgyűlése meg kell, hogy emlékezzék kitűnő tanítójáról, aki nevelő munkásságát nem egyszerű kötelességteljesítésnek tekintette, hanem legbelsőbb szívügyének, – szeretettel, lelkesedéssel, odaadással, fáradságot nem ismerve, önmagát soha-

sem kímélve tevékenykedett jövő generációk oktatásán, szellemi és lelki megalapozásán. [...] a hitközség egész közönségének szeretete, megbecsülése és tisztelete veszi őt körül, amit hosszú munkássága alatt megérdemelt.” (A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1936–37. tanévről, 1937, 10. o.)

Az 1937. november 28-án tartott hitközségi képviselőtestületi közgyűlésen Kiss Károly tanfelügyelőtől kultuszminiszteri elismerő oklevelet is átvehetett munkásságáért (vö. *Délmagyarország*, 1937. november 30., 2. o.).

1942. július 6-i halála másnapján a *Délmagyarország* meleg szavakkal búcsúzik tőle (vö. 1942. július 7., 6. o.).

Székely Alfréd, 1923–48

1883. november 2. – 1966/67, Szeged

1903-ban szerzett tanítói oklevelet a Lévai Állami Tanítóképzőben, majd első szolgálati helyként Tőkésújfaluba (Nyitra m.) került (1904–1906). 1906–1908 között polgári iskolai tanárképzőben folytatott tanulmányokat.

1908–1919 között Mocsonok községben volt tanító (Nyitra m.), s valószínűleg itt kötött házasságot Ringwald Arankával (sz. 1886), akitől legalább 2 leánygyermek született. Innét azonban a cseh megszálláskor távoznia kellett, s ekkor Szabadszálláson (Pest m.) kapott állást. 1923-ban a tanév végével a szabadszállási iskola megszűnt, s éppen kapóra jött a szegedi zsidó népiskola állás pályázata (vö. *Néptanítók Lapja*, 1923. július 15., 27. o.).

Sikeres pályázását követően 1923. szeptember 1-től kinevezik a szegedi zsidó népiskolához, ahol az 1938–39. tanévtől ellátja az igazgatói feladatokat is.

Tagja az Országos Izraelita Tanítóegyesületnek, melynek munkájában a vidéki választmány tagjaként is részt vett. Szeged pedagógiai életének is aktív résztvevője: a Dolgozó Nők Klubjának egyik nevelési tanácsadója és előadója. A *Délmagyarország Jutalmazás és büntetés a nevelésben* c. előadására hívja föl a figyel-

met (1933. április 23., 10. o.), mely előadás szövege megjelent az 1932–33. évi értesítőben (vö. II. függelék).

Folyamatosan továbbképzí magát, ennek példái: 1927-ben alapítványi segítséggel részt vesz a locarnói pedagógiai kongresszuson, melyről szóló beszámolója nemcsak az iskolai értesítőben, hanem az Izraelita Tanügyi Értesítő hasábjain is megjelenik (Székely, 1928); az 1929–30-as tanévben ő is részt vesz tanítói továbbképző tanfolyamon; 1940-ben pedig – már nem fiatalon – az Izraelita Tanítóegyesület hitoktatói tanfolyamára őt delegálja a hitközség.

Iskolai és iskolán kívüli pedagógiai munkája mellett a hitközségben is vállalt egyéb feladatokat a Szegedi Zsidó Árvagyilet titkáráként s a hitközség kultúrbizottságának elnökeként.

Az 1940-es évekről egyelőre elég bizonytalan adatok vannak. A hitközségi iratanyagban található egy 1940. szeptember 7-i, tanfelügyelőségi irat (2617/940. tfsz.) Székely Alfréd katonai szolgálata ügyében, mely szerint „Székely Alfréd izr. el. iskolai igazgatónak polgári foglalkozásban való meghagyása iránti kérelem a fennálló törvényes rendelkezések értelmében nem teljesíthető” (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 292/1940. IX. 10.), ám az év további részében még biztosan maradt, sőt az iskolára vonatkozó 1944. március 19-i légvédelmi rendelkezést is neki címezték (Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 25/1944). Föltételezem tehát, hogy őt és családját is a deportáláskor vitték el.

1945 májusában sajtó útján tudakozódtak hollétéről (vö. *Délmagyarország*, 1945. május 3., 4. o.), ám hazaérkezésének időpontjáról nincs információ. Az iskolához 1945. augusztus 13-án rendelte ki a tanfelügyelőség 2038/1945. sz. rendeletével (vö. Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 219/1946). Az 1945-46-os tanév végén kérte nyugdíjazását, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1946. október 1-jével nyugdíjazta. A hitközség ezzel kapcsolatos kérelmét – s abban Székely Alfréd méltatását – fentebb már közöltem, s valószínűleg nyugalmazott tanítóként látta el az iskola igazgatásának feladatait az 1948. júniusi államosításig.

1964-ben gyémántdiplomát kapott (vö. „Gyémánt- és aranydiplomás pedagógusok köszöntése”, 1964), majd nem sokkal később

elhunyt (1966/67). A szegedi zsinagógában 1996-ban emléktáblát kapott.

Pogány Margit, 1925–44

1889. június 18., Szeged (sz. Rosenfeld) – 1952. április, Szeged

Hétgyermekes családban nevelkedett. 1895/96–1898/99 között a helyi zsidó népiskola tanulója, kitűnő eredménnyel. 1907-ben végzett a szegedi róm. kat. tanítónőképzőben. Hosszabb külföldi tanulmányutat tett Németországban, ahol modern oktatási rendszerekkel ismerkedett.

1914-ben magániskolát nyitott, eredményéről nincs információ.

„Igen érdekes és figyelemre méltó új elemi iskola nyílik meg Szegeden szeptember első napjaiban. Reformiskola a neve ennek az új intézménynek, külföldi mintára lesz szervezve, vezetője Rosenfeld Margit fiatal szegedi tanítónő, aki hosszabb időt töltött külföldön, Berlinben és egyebütt. A népiskolákban igen kevés idő áll a tanító rendelkezésére arra, hogy minden gyermek egyéniségét, pszichológiáját figyelhesse állandóan, holott rendkívül fontos, mert más-más a tanítási módszer a különböző típusokkal. A népiskolában a gyermek leginkább a friss, tiszta levegő hiányát érzi. Rosenfeld Margit iskolája a németországi reformiskolák intencióit követi. Szabadban való szemléltető előadás, kerti munkálatok, svéd tornagyakorlatok, slójd-, fa- és agyagmunkák a különböző módszerek szerint. Ezt akarja a reformiskola a rendszeres tanítás mellett bevezetni. A tanításban a tanító teljes passzív magatartását tartja elsősorban szem előtt, hogy a gyermek a saját egyéni hajlamai, tehetsége szerint fejlődhessek. Kiválóan alkalmas lesz ez az iskola azoknak a gyermekeknek a számára, akiknek fontos a friss levegő és alkalmas az egyfolytában való 3–4 órás ülés.

Szeged, 1914. augusztus 30.

— **Reformiskola.** Igen érdekes és figyelemre méltó új elemi iskola nyílik meg Szegeden szeptember első napjaiban. Reformiskola a neve ennek az új intézménynek, külföldi mintára lesz szervezve, vezetője Rosenfeld Margit fiatal szegedi tanítónő, aki hosszabb időt töltött külföldön, Berlinben és egyebütt. A népiskolákban igen kevés idő áll a tanító rendelkezésére arra, hogy minden gyermek egyéniségét, pszichológiáját figyelhesse állandóan, holott rendkívül fontos, mert más-más a tanítási módszer a különböző típusokkal. A népiskolában a gyermek leginkább a friss, tiszta levegő hiányát érzi. Rosenfeld Margit iskolája a németországi reformiskolák intencióit követi. Szabadban való szemléltető előadás, kerti munkálatok, svéd tornagyakorlatok, slójd-, fa- és agyagmunkák a különböző módszerek szerint. Ezt akarja a reformiskola a rendszeres tanítás mellett bevezetni. A tanításban a tanító teljes passzív magatartását tartja elsősorban szem előtt, hogy a gyermek a saját egyéni hajlamai, tehetsége szerint fejlődhessek. Kiválóan alkalmas lesz ez az iskola azoknak a gyermekeknek a számára, akiknek fontos a friss levegő és alkalmas az egyfolytában való 3–4 órás ülés.

1914–15-ben nevet változtatott, s 1915–1918 között a Szeged városi nyelviskolában már Pogány Margit néven németnyelv-tanárként működött.

Tagja volt a Magyar Gyermekeket Társaságnak, részt vett a szegedi csoport munkájában.

1919 augusztusában német magánórákat, irodalmi és művészettörténeti kurzusokat hirdetett, s valószínűleg ezzel foglalkozott 1925-ig (vö. a *Délmagyarország* hirdetése), amikor tanítónői állást nyert a

népiskolában.²⁰ Kiegészítő keresetként azonban nem hagyott föl a nyelvtanítással, amint arról újsághirdetések tanúskodnak.

Az 1928–29-es tanévtől kezdődően hirdeti a sajtó pedagógiai előadásait, melyeket telt ház előtt tartott:

„A nevelés nagy kérdései sohasem voltak olyan égetően fontosak, olyan elevenen aktuálisak, mint ebben a korban, [...] a mindenki számára jelentős kérdésekre válaszol ma kezdődő előadásai során Pogány Margit, az oszlopos tudású, széles műveltségű, finom érzékű szegedi pedagógus.” (*Délmagyarország*, 1928. december 2., 10. o.)

„Pogány Margit, az elméleti és gyakorlati pedagógia nagy tudású művelője, akinek december 2-iki pszichopedagógiai előadása rendkívüli sikert aratott, vasárnap délelőtt a Kassban tartja rendkívüli tartalmas és érdekesnek ígérkező előadását a gyermeki hazugság lelki okairól és a szülő vele szembeni állásfoglalásáról, valamint a felvilágosítás komoly kérdéséről.” „A kiváló előadó és pedagógus a legaktuálisabb kérdésekről beszél. Kevés jegy a Kass pénztáránál.” (*Délmagyarország*, 1929. január 6., 9–10. o.)

A *Délmagyarország* ezen előadásairól számol be:

- 1928. december 2. *Értsük meg a gyermeket*
- 1929. január 6. *A gyermeki hazugságról*
- 1930. szeptember 27. *Széchenyi, az ember és a nevelő*²¹
- 1933. január 22. *Szülők és gyermekek*
- 1934. április 21. *A család és az iskola együttműködéséről*

Önálló cikkei is megjelentek:

- Ifjúsági tanácsadók! *Délmagyarország*, 1930. április 6., 6. o.

20 A pályázati hirdetés megtalálható a Néptanítók Lapjában (1925. június 15., 35. o.), melyből kiderül, hogy a fizetést a hitközség folyósítja, államsegély igénybevételeivel.

21 Az 1928 végén alakult Dolgozó Nők Klubjában, melynek rendszeres előadója, nevelési tanácsadója. Az 1929–30. tanévról szóló értesítő ír egy pedagógiai szemináriumról, melynek egyik előadójaként Pogány Margitot delegálta. Nem tisztázott, hogy a két rendezvény esetleg azonos-e.

– Goethe – száz év távlatából. *Délmagyarország*, 1932. február 14., 8. o.

– Freud – magyarul. *Délmagyarország*, 1933. február 5., 8. o.

1929-ben németországi tanulmányúton járt²², s szeptembertől nevelői tanácsadót nyitott. 1930 szeptemberétől gyermekfoglalkoztató délutánokat szervezett 4-6 éves gyermekek számára német nyel-

Október 1-én megnyílik az első szegedi modern gyermekotthon

Egy új pedagógiai intézménnyel gazdagodott Szeged, amelynek intelligens közönsége mindig megértéssel fordult minden olyan megmozdulás felé, amelyet az új idők új szelleme keltett életre.

Pogány Margit, a haladó pedagógia egyik kiváló szegedi reprezeniánsa, a múlt évben már nagy sikerrel működött Montessori rendszerű német gyermekfoglalkoztatóját *gyermekotthonnal* bővíti ki, melyben mindenfoku iskola mindkét nembeli növendékei az igazi otthon melegével és pedagógiai megértéssel találkozhatnak.

Délmagyarország, 1931. szeptember 13., 4. o.

ven, e program működését játékdélutánok keretében mutatták be. 1931 októberétől gyermekotthonnal bővítette modern pedagógiai kínálatát. (*Délmagyarország*, 1931. szeptember 13., 4. o.)

Amikor 1930-ban két államsegélyt megvontak az iskolától, a hitközség közgyűlési határozattal teljes egészében fölvállalta Pogány Margit állásának fönntartását.

1940 novemberében férjhez ment, férjezett neve Pap Béláné. 1944-ben a gettó lakói lettek, majd deportálták őket.

A Délmagyarország 1945. július 7-i számában tudatja hazatértét s tanóráinak megkezdését. Folytatta tehát nevelői munkáját, jöllehet a népiskolához már nem tért vissza. A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége²³ előadások keretében akart segítséget nyújtani a

22 Ebből készült tanulmányát *A népiskolai gyermek lélektana* címmel az 1929–30. évi értesítő közli. (A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1929–30. tanévről, 1930, 3–8. o.)

23 1944. november elején Szegeden megalakult az Antifasiszta Dolgozó Nők Szövetsége, mely nevét november 19-én Magyar Demokratikus Nők Szövet-

dolgozó nőknek, s első előadójaként Pogány Margitot, „az ismert kiváló pedagógust” kérte föl. (vö. *Délmagyarország*, 1946. február 7.). Ennek ellenére a háború utáni Szeged pedagógiai életében valószínűleg már nem vett olyan aktívan részt. A sajtóhírek elmaradnak, s a *Délmagyarország* 1952. április 22-én a 4. oldalon alig észrevehető hírben közli halálát.

A KINCSESLÁDA ÖRÖKÖSEI – AZ ISKOLA TANULÓI

Az iskola tanulóiról alapvető statisztikai adatokat közöl Löw Immánuel két munkája, majd részletes kimutatások találhatók az értesítőkben. A tanulók számarányának és az iskola jelentőségének megértéséhez tekintsük át Szeged zsidó népességének alakulását (az adatok forrásai: Farkas, 1985; Gaál, 1991; Serfőző, 1994; Blazovich, 2010; Löw és Kulinyi, 1885).

Év	Izraelita felekezetű lakosság (fő)	Év	Izraelita felekezetű lakosság (fő)
1848	1682	1910	6907
1855	2093	1920	6954
1870	3628	1930	5560
1880	3618	1941	4161
1900	5863	1949	1586

ségére változtatta (vö. *Délmagyarország*, 1944. november 22., 3. o.). Ez a szervezet volt az egyik elődje az 1945. január 28-án Debrecenben, Magyar Nők Demokratikus Szövetsége néven létrejött országos szervezetnek, melynek vezetősége február 18-án alakult meg Budapesten. (vö. Orosz, 2014)

Az V. függelékben néhány diagramon ábrázolom az iskolába beiratkozott tanulók nemenkénti és összlétszámát. Az 1. diagram az 1854–1941 közötti tan évekről ad impozáns áttekintést. 1920-ig a zsidó népesség és a felekezeti népiskolába járó gyermekek száma megfelelően arányos, ez utóbbi 8–15% között mozog. 1920 után fölborul ez az arány, s 2–4%-ra csökken. Két adatsor összevetéséből még nem lehet egzakt megállapításokat tenni, s itt ez nem is célom; mindössze a jelenséget szeretném ábrázolni. A 2–4. diagram az 1. kibontása kisebb egységekre.

× **Az izraelita népiskola a következő sorrendben tartja meg a vizsgáit: I. fiuosztály június 26-án délelőtt 8–9 óráig, I. leányosztály június 26-án délelőtt 9–10 óráig, II. fiuosztály június 27-én délelőtt 8–9 óráig, II. leányosztály június 27-én délelőtt 9–10 óráig, III. fiuosztály június 28-án délelőtt 8–9 óráig, III. leányosztály június 28-án délelőtt 9–10 óráig, IV. fiuosztály június 29-én délelőtt 8– $\frac{1}{2}$ 10 óráig, IV. leányosztály június 29-én délelőtt $\frac{1}{2}$ 10–11 óráig. Tornavizsgálat június 24-én délelőtt 8–9 óráig. Bizonyítványok kiosztása június 29-én délután 5 órakor. Kézimunka kiállítása a fiúiskola I. osztályában.**

Délmagyarország, 1910. június 21.

A tanév sikeres teljesítését a tanév végi vizsga eredményessége igazolta. A *Délmagyarország* 1910–14 között részletesen közli a zsidó népiskola év végi vizsgáinak beosztását. Ebből kiderül, hogy a több napig tartó vizsgák tekintettel voltak tanulókra s tanítókra egyaránt: egy napon egy osztály tanulói vizsgáztak, s a teljes osztály levizsgáztatására 1 óra volt tervezve; az elméleti vizsgáktól pedig külön tartották a tornavizsgát.

Az iskola értesítői az eredményeket összesítve és név szerinti felsorolásban is közlik. A számszerűsített adatokból szintén a függelékben két diagram található. Az 5. diagram a vizsgázók számát ábrázolja – mely nem föltétlenül azonos a beiratkozottak számával –, rávetítve a kiűnő és jeles rendűek arányát. A 6. diagram pedig az összes eredmény eloszlását mutatja.

ÖSSZEGZÉS

Valódi összegzés írására nem vállalkozhatom, mivel az itt bemutatottak valóban csak bevezetést jelenthetnek a Szegedi Zsidó Népiskola gazdag történetéhez. Az eddigiek alapján számomra nyilvánvalóvá vált, hogy az iskola a hitközségnek mindenkor szívügye volt, s a benne működő tanítók révén pezsgő szellemi műhelyként szolgálta az oktatásügyet. Véleményem szerint jelentősége túlmutat a hitközségen, s mind a városi, mind a zsidó felekezeti oktatásban előkelő helyet foglal el.

A további kutatásban célom részletesen dokumentálni az iskolában folyó munkát, s a hivatásukat szeretettel és magas szinten művelő tanítóinak emléket állítani.

IRODALOMJEGYZÉK

Adatbázisok, e-szövegtárak

Ezer év törvényei. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>

Arcanum Digitális Tudománytár. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

DélmagyARCHÍV. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/>

Judaica der Universitätsbibliothek, Goethe Universität. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/judaica>

A népiskola értesítői

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1881–82. (1882). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1882–83. (1883). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1883–4. (1884). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1884–5. (1885). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1885–6. (1886). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1886–7. (1887). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1887–8. (1888). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1888–9. (1889). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1889–90. (1890). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1890–91. (1891). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1891–92. (1892). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1892–93. (1893). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1893–94. (1894). Engel, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1894–95. (1895). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1895–96. (1896). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1896–97. (1897). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1897–98. (1898). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1898–99. (1899). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1899–1900. (1900). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1900–1901. (1901). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1902–1903. (1903). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1903–1904. (1904). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1904–1905. (1905). Várnay, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1905–1906. (1906). Várnay, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1906–1907. (1907). Várnay, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1907–1908. (1908). Leopold, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1908–1909. (1909). Dugonics, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1909–1910. (1910). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1910–1911. (1911). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1911–1912. (1912). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1912–1913. (1913). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1914–15. (1915). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1915–16. (1916). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1916–17. (1917). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1917–18. (1918). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1927–28. tanévről. (1928). Kovács, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1928–29. tanévről. (1929). Schwarcz, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1929–30. tanévről. (1930). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1930–31. tanévről. (1931). Délmagyarország, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1931–32. tanévről. (1932). Traub, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1932–33. tanévről. (1933). Kovács, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1933–34. tanévről. (1934). Széchenyi, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1934–35. tanévről. (1935). Széchenyi, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1935–36. tanévről. (1936). Délmagyarország, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1936–37. tanévről. (1937). Délmagyarország, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1937–38. tanévről. (1938).
Délmagyarország, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1938–39. tanévről. (1939).
Délmagyarország, Szeged.

A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1939–40. tanévről. (1940).
Délmagyarország, Szeged.

További művek

Bárd Rezső (1929): *Értesítők: A szegedi zsidó népiskola értesítője az 1928–29. iskolaévről.* *Izraelita Tanügyi Értesítő*, **54.** 8–9. sz. 155–156.

Barna Jónás és Csukási Fülöp (1896, szerk.): *A magyar-zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája.* Országos Izraelita Tanítóegyesület, Budapest. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://hdl.handle.net/2437/235315>

Berta Tibor (2016): *Ellentmondások között : a szegedi zsidó népiskola története (1844–1948).* *Szeged*, **28.** 6. sz. 14–20.

Blazovich László (2010, szerk.): *Szeged története: 1945–1990.* 5. kötet. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. Elérés: 2018. március 17., forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_5/

Deutsch Samu (1892): *Strummer József : emlékbeszéd.* In: *A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1891–92.* Engel, Szeged. 6–9.

Farkas József (1985, szerk.): *Szeged története: 1686–1849.* 2. kötet. Somogyi Könyvtár, Szeged. Elérés: 2018. március 17., forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_2/

Felkai László (1995): *Tantervi változatok a magyarországi zsidó iskolákban: 1780–1990.* Országos Közoktatási Intézet, [Budapest].

Gaál Endre (1991, szerk.): *Szeged története: 1849–1919.* 3/2. kötet. Somogyi Könyvtár, Szeged. Elérés: 2018. március 17., forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_3_2/

„Gyémánt- és aranydiplomás pedagógusok köszöntése.”
Délmagyarország, 1964. október 13., 7. Elérés: 2018. március 17.,
forrás: <http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/>

Jeiteles, Leo (1864): Die Szegediner israelitische Hauptschule.
Ben Chananja, 7. 40. sz. 811–814. hasáb. Elérés: 2018. március 17.,
forrás: [http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/
titleinfo/2542917](http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/2542917)

Karády Viktor (1990): Az asszimiláció Szegeden : szociológiai kérdés-vázlat. In: Zombori István (szerk.): *A szegedi zsidó polgárság emlékezete*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. 9–43. Elérés: 2018. március 17., forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_Sk_0000_5_1990_A_szegedi_zsido_polgarsag_emlekezete/

Kiss Károly (1940): *Jegyzőkönyv az izraelita elemi népiskola tanfelügyelői látogatásáról, 1940. február 7.* (Szegedi Zsidó Hitközség iratai No. 841/1940. tfsz.)

Kivonataz 1868. december 10-re Pestre összehívott izraelita egyetemes egyházgyűlés által hozott s ő cs. és apostoli királyi Felsége által módosításokkal jóváhagyott határozmányokból – III. szabályzat: a magyar- és erdélyhoni izraelita elemi népiskolák számára. (1869). *Néptanítók Lapja*, 2. 36. sz. 561–566. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/NeptanitokLapja/>

Kohn-Léderer Anna (1902): Strasser Antal. In: *A szegedi zsidó népiskola értesítője: 1901–1902*. Traub, Szeged. 3–5.

Léderer Ábrahám (1868): Az orsz. magyar izr. tanítóegylet f. é. october 4. 5. és 6-án Szegeden tartott közgyűlése [2.]. *Néptanítók Lapja*, 1. 39. sz. 612–613. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/NeptanitokLapja/>

Löw Immánuel (1896): A szegedi zsidó népiskola. In: Bar-na Jónás és Csukási Fülöp (szerk.): *A magyar-zsidó felekezet ele-mi és polgári iskoláinak monográfiája*. 2. kötet. Országos Izrae-lita Tanítóegyesület, Budapest. 3–24. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://hdl.handle.net/2437/235315>

Löw Immánuel és Kulinyi Zsigmond (1885): *A szegedi zsi-dók: 1785-től 1885-ig*. Szegedi Zsidó Hitközség, Szeged. Elérés:

2018. március 17., forrás: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/7243349>

Löw Lipót (1885): Utmutatás a nagyobb izr. községek kebelében intézendő reálskolák szerkezetére, fentartására s kormányzására. In: *A szegedi zsidó népiskola értesítője 1884–5*. Traub, Szeged. 3–16

Löwinger Adolf (1914): A szegedi zsidó hitközség története. *Múlt és jövő (Szegedi szám)*, **4**. 1. sz. 32–38.

„Ma adják át állami megbízó leveleiket a szegedi volt felekezeti és községi általános iskolák igazgatóinak.” *Délmagyarország*, 1948. június 19., 1. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/>

Mandl Bernát (1928): Az 1868/9. évi kongresszus és a tanítóság. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, **53**. 12. sz. 149–152.

Mészáros István (2001): Felekezeti népiskoláink tanterveinek történeti alakulása. In: Horánszky Nándor (szerk.): *A tanterv kérdésköre az elmúlt másfél évszázadban: a tantervelmélet forrásai című sorozat bevezető tanulmányai (1983–1998)*. Kiss Árpád Országos Közoktatási Szolgáltató Intézmény, Budapest. 29–92.

Orosz Júlia (2014): A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének szerepe Magyarország újjáépítésében a második világháború után (1945–1946). *Debreceni Szemle*, **22**. 4. sz. 302–310. Elérés: 2018. március 17., forrás: http://szemle.unideb.hu/wordpress/?page_id=1379

Pintér Ignác (1930): Értesítők: A szegedi zsidó népiskola Értesítője az 1929/30. tanévről. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, **55**. 8–9. sz. 204–205.

Róbert Péter (2005): 60 éve: „Tarbut” iskolák Magyarországon. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://www.or-zse.hu/hirdetes/tarbut2005.htm>

Serfőző Lajos (1994, szerk.): *Szeged története: 1919–1944*. 4. kötet. Somogyi Könyvtár, Szeged. Elérés: 2018. március 17., forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_4/

Strummer, Joseph (1867): Die zweite Generalversammlung des ung. isr. Landeslehrervereins. *Ben Chananja*, **10.** 21. sz. 690–691. hasáb.

Szabó Adolf (1933): Iskolai értesítőink: A Szegedi Zsidó Népiskola Értesítője. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, **58.** 7–9. sz. 131.

„A szegedi felekezeti iskolák pedagógusai az államosítás mellett.” *Délmagyarország*, 1948. május 23., 3. Elérés: 2018. március 17., forrás: <http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/>

[A szegedi zsidó népiskola első értesítője]. *Fővárosi Lapok*, 1882. július 7., 965. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/FovarosLapok/>

Székely Alfréd (1928): Zsidó nevelésügy a locarno-i kongresszuson. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, **53.** 12. sz. 153–157.

Tanterv a népiskolák számára az 1868-dik évi XXXVIII. t. cz. értelmében. (1869). *Néptanítók Lapja*, **2.** 39–40. sz. 609–617, 625–632. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/NeptanitokLapja/>

Végső István (2006): A szegedi izraelita elemi iskola története. *Honismeret*, **34.** 1. sz. 89–94. Elérés: 2018. március 17., forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Honismeret>

EINE FORTSCHRITTLICH GESINNTE
PÄDAGOGIKWERKSTATT - DIE SZEGEDINER
ISRAELITISCHE VOLKSSCHULE (1844–1948)
AUSSCHNITT AUS DER GESCHICHTE DER
SZEGEDINERISRAELITISCHENKULTUSGEMEINDE

Die vor 1945 blühende Szegediner Israelitische Kultusgemeinde war ein bemerkenswertes Zentrum des progressiven jüdischen Denkens in Ungarn. Die Gemeinde unterhielt eine Volksschule die sie finanziell unterstützte (z. B. es wurde mehrmals ein neues Gebäude errichtet). So stellt die Geschichte dieser Schule einen wichtigen Teil der Gemeindegeschichte dar.

In dieser Studie zeige ich die wichtigsten Ereignisse der Schulgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der Jahre 1945-1948. Ich stelle die pädagogische Arbeit des Lehrerkollegiums vor: wie die Lehrer den staatlichen Volksschul-Lehrplan angepasst haben und den Lehrstoff aufgeteilt haben; wie sie an der Arbeit bei der nationalen, lokalen und konfessionellen Lehrervereine teilgenommen haben, und welche Fortbildungsmöglichkeiten sie hatten. Ich führe ein Namensverzeichnis der in der Volksschule wirkenden Pädagogen und Pädagoginnen auf, einige von ihnen habe ich ausgewählt, um ihr Leben und ihre Tätigkeit vorzustellen. Zuletzt veranschauliche ich die Veränderungen der Schülerzahl und der Prüfungsergebnisse der Schüler mithilfe statistischer Schaubilder.

Als Quellen habe ich die Jahresberichte der Schule, die schulgeschichtliche Zusammenfassung von Immanuel Löw (bis 1896), die Gemeindeschriften, die Lokalzeitung *Délmagyarország* (*Südungarn*), und zwei Unterrichtsfachzeitschriften – *Néptanítók Lapja* (*Volkslehrerblatt*) und *Izraelita Tanügyi Értesítő* (*Israelitischer Unterrichtsanzeiger*) – genutzt.

Diese Studie ist dennoch nur eine kurze Einleitung für eine eingehende Erforschung der Szegediner Israelitischen Volksschule.

FÜGGELÉK

*I. A szegedi zsidó népiskola tanítói időrendben*²⁴

A biztosan állandó alkalmazásban osztálytanítóként működők nevét **vastaggal** kiemeltem. Zárójelben kiegészítő információk találhatóak, végül működésük időtartama.

Rosenmark Hermann, 1844

Freyler (Szabadfy) Ede (magyar), 1844-45

Kohn Áron, 1844-46

Jeitiles Simon, 1845-47

Kohn Vilmos, 1844-53

Strummer József, 1844-75

Kövecs Mátyás (magyar), 1845-46

Gondák Imre (magyar), 1847

Bloch Ignác (szépírás), 1847-60

Mühlrad Jakab (magyar), 1849-51

Pick Dávid, 1850-51

Hegyi Antónia (kézimunka), 1850-52

Kaplan ? (ének), 1850-55

Steinitz Mór (leányiskola), 1850-79

Pintérné (kézimunka), 1851-54

Pintér Matild (kézimunka), 1851-54

Püspöki Ferenc (magyar), 1852

Fisher Sándor, 1852-53

Teveles Jakab, 1852-53

Eisler Lipót, 1853

Tomor Ferenc (magyar), 1853

Josseffi Vilmos, 1853-55

Singer Izrael, 1853-61

²⁴ Berta Tibor közöl tanulmányában egy betűrendes névsort (Berta, 2016, 19-20. o.), amely kiegészítésre és helyesbítésre szorul egyrészt a nevek tekintetében, másrészt a tanítók beosztását illetően.

Bába Janka (kézimunka), 1854–55
 Wolfner (Singer) Teréz (kézimunka), 1855–56
 Pfefferkorn Ábrahám, 1855–57
 Neumann Janka (kézimunka), 1856–57
 Vogel Anna (kézimunka), 1857–58
 Bak (Seligmann) Janka (kézimunka), 1857–59
 Seligmann (Szántó) Eleázár, 1857–59
Silberstern Lipót, 1858–68
 Rosenberg Sarolta (kézimunka), 1859–66
 Princz Janka, 1860
 Klein Jakab, 1860–62
 Bak Izrael dr., 1862–63
 Heuduschka József, 1864–68
 Nagy János (magyar), 1860–70
Klein Salamon, 1864–1901
 Hauser (Klein) Amália (kézimunka), 1868–70
Schulhof Lajos, 1868–98
 Deutsch Miksa, 1869
 Kohn Bernát, 1869–71
 Reisinger Anna (kézimunka), 1869–73
 Mautner Adolf, 1869–73
 Weisz Gábor, 1869–76
 Weiser Gyula, 1872
 Steinitz Minna (kézimunka), 1873–75
 Wohlsinger Regina (kézimunka), 1873–75
 Assinger Adolf, 1875–79
Kohn Gyuláné Léderer Anna (leányiskola), 1875–1923
Singer Jenőné Horovitz Katalin (leányiskola), 1875–1923
Strasser Antal, 1876–1901
Deutsch Samu, 1879–1900
Stern (Deutsch) Karolina (leányiskola, 1890-től fiúiskola),
 1879–1903
Gömöriné Fischhof Vilma, 1880–97 (óvónő, ének) 1897–1912
 (fiúiskola)
 Rényi János (helyettes tanító), 1882–83
Rosenberg Nándorné Kulinyi Berta (leányiskola), 1882–1923

Szécsény Hermina (helyettes tanítónő), 1883–84
 Bak Etel, 1885–86
 Schorr Mór kántor (ének) 18?–87
 Kohn-Golliner Júlia (idegen nyelvi óraadó, tanítónő), 1885–87
 Weitzenfeldné Freund Józsa, 1886–87
 Handel Janka (tanítójelölt / helyettes tanítónő), 1886–88
 Klein Gábor (tanítójelölt), 1886–87, 1888–89
 Schorr Márton kántor (ének), 1886–1905
 Neumann József (tanítójelölt), 1889–90
 Hahn Vilmos (nyugalmazott tanító), 1889–91
 Klein Mór (tanítójelölt), 1890–93
 Krausz Mária (tanítójelölt / helyettes tanítónő),
 1890–92, 1894–95
Böhmné Schulhof Szidónia (leányiskola), 1890–1925
 Prosznitz Berta (helyettes tanítónő), 1891–92
 Breitner Amália (tanítójelölt), 1891–92
 Ausländer Ilona (ének), 1891–92
Rosenberg Nándor, 1894–1923
Fuchs Vilmos, 1901–36
Ligeti Jenő, 1902–38
 Löw Eszter (ének), 1904–05
 Gottschall Sámuel (ének), 1905–09
 Halácsi János (nyugalmazott tornatanár), 1907–08
 Tennen Viktor (ének), 1909–10
 Schönberger Manó (nyugalmazott tanító), 1910–11, 1915–16
Lőwinger Izidor, 1911–44?
 Böhm Imréné (helyettes tanítónő), 1915–16
 Schön Jolán (helyettes tanítónő), 1915–17
Vermesné Bárány Aranka (helyettes tanítónő 1915–18, kézi-
 munka 1946), 1923–31
 Löwengard Erzsébet (helyettes tanítónő), 1916–18
Székely Alfréd, 1923–48
Pap Béláné Pogány Margit, 1925–44
 Szepesi Margit (helyettes tanítónő), 1929–30, 1931–32
 Fürth Jenő karnagy (ének), 1929–44
 Egán Imréné (mozgásművészet), 1934–37

Bleier Ernő, 1938–42
 Fischer Ágnes, 1940–?
 Lusteiner Erzsébet, 194?–46
Grünfeld Jenő, 1946–47?
 Grósz György (óraadó V–VI.), 1946–47
Hoffmann Lászlóné Szigeti Ilona, 1946–47
 Lénárt Pálné Kardos Irén (óraadó V–VI.), 1946–47
Róth Sándor, 1946–47
 Singer Lászlóné Heksch Ágnes (óraadó V–VI.), 1946–47
 ? Miklós, 1946–47
 Weisz Tibor, 1946–48?
 Feldmann László, 1947

*II. A népiskola értesítőiben közölt tanulmányok
 szerzők szerint*

†Dr. Biedl Samu. 1937–38:1–2
 Fuchs Vilmos, 1896–1936. 1935–36:3
 Az iffúsághoz (ünnepi beszéd). 1895–96:3–11
 [Az iskola és templom udvarának növényzete]. 1907–08:4–6;
 1908–09:3–5
 Klein Salamon. 1888–89:5
 Ligeti Jakab, 1901–1938. 1938–39:3
 [A milleniumi iskolai ünnepi istentisztelet programja].
 1895–96:16–20
 A szegedi új zsinagóga szimbolikája. 1914–15:3–5
 Templomszentelő, 1903. V. 19. 1902–03:3–9
 Bátori Ármin: [Fák napja]. 1907–08:3
 Deutsch Samu: Az ének tanítása a népiskolában. 1885–86:3–4
 Strummer József. 1891–92:6–9
 Deutsch-Stern Karolina: A szülőkhöz. 1894–95:8–10
 Fischhof Vilma: A szoktatásról. 1887–88:5–6

- Frenkel Jenő: *Vallásos nevelés az iskolában és az otthonban.* 1934–35:3–5
Az anya (ünnepi beszéd). 1935–36:4–5
Tanévzáró beszéd. 1938–39:1–2
- Fuchs Vilmos: *Az ének- és tornatanítás a népiskolában.* 1904–05:3–5
Jelentés [pedagógiai tanulmányút]. 1906–07:3–8
- Gömöri Vilma: *Kisdedővő és iskola.* 1897–98:3–4
- Horovitz Katalin: *A tanuló ifjúság hallásáról.* 1886–87:3–4
- Kohn-Lederer Anna: *A kedély.* 1888–89:3–4
†*Strasser Antal.* 1901–02:3–5
- Ligeti J[akab Jenő]: *A francia népoktatás.* 1909–10:3–5
- Löw Immánuel: *Bolgár Mihály* – emlékbeszéd, 1881. november 20. 1881–82:3–8
Országos szervezés és felekezeti tanügy. 1887–88:3–4
Löw Lipót emlékezete. 1910–11:5–8
Arany János (1917. V. 20.). 1916–17:5–8
Tanévnyitó (1927. IX. 24.). 1927–28:5
Tanév zárta (1932. június 15.). 1931–32:3–4
- Löw Immánuel – Kárászné Szivessy Mária: †özv. *Rosenberg Nándorné Kulinyi Berta, 1860–1929 = Berta néni* (1929. V. 20.). 1928–29:3–7
- Löw Lipót: *Utmutatás a nagyobb izr. községek kebelében intézendő reálskolák szerkezetére, fentartására s kormányzására.* 1884–85:3–16
- (Löwinger Izidor ford.) Steinhaus: *A beiskolázandó gyermek fejlettségéről.* 1913–14:3–8
Löwy Emil: *A vallásos nevelésről.* 1937–38:13–15
- Pogány Margit: *A népiskolai gyermek lélektana.* 1929–30:3–8
Szülők és tanítók (kivonat a Dolgozó Nők ankétján tartott előadásból). 1933–34:3–6
†*Kohonné Lederer Anna, 1856–1939.* 1938–39:4
- Rex Izsó: *A tanulók testi fejlődése.* 1891–92:3–5
A tanulók testi fejlődéséről II. 1892–93:3–6
A tanulók testi fejlődéséről III. 1893–94:3–5
A tanulók testi fejlődéséről IV. 1894–95:3–7

- Rosenberg Nándor: *Szükséges-e a házi feladat?* 1903–04:3–5
A drezdai nemzetközi egészségügyi tárlat. 1911–12:3–12
Schulhof Lajos: *A dadogás.* 1889–90:3–7
Schulhof Szidónia: *A tanulók hallásáról.* 1893–94:6–7
Strasser Antal: *A büntetés a népiskolában.* 1882–83:3–9
Modern nevelési behatások. 1890–91:8–11
Gyermekvédő egyesület. 1896–97:3–11
Hittani tananyagunk és a dunántúli tervezet. 1898–99:3–12
Egy kis lélektani útmutatás. 1899–1900:1–8
†Steinitz Mór (emlékbeszéd a tanító-testület 1899. november 11-ediki értekezletén). 1899–1900:9–11
Emléksorok – †Schulhof Lajos, †Deutsch Samu. 1900–01:3–8
Székely Alfréd: *Beszámoló a locarnói pedagógiai kongresszusról* (1927. aug. 3-15.). 1927–28:9–25
Jutalmazás és büntetés a nevelésben. 1932–33:9–16
Unghvári Péter: *A tanulók fogairól.* 1890–91:3–7

III. Leo Jeiteles: Die Szegediner israelitische Hauptschule

A 15. lábjegyzetben hivatkozott szöveg eredeti nyelven, gót betűről átírva.

„Bei den zu Ende des Schuljahres abgehaltenen Schlußprüfungen, hatte ich ... die erfreuliche Ueberzeugung zu gewinnen, daß es da dem gesamten Lehrpersonale nicht um die Vorführung eines blendenden Schaugepräges, sondern um die Befriedigung eines inneren Dranges zu thun war, strenge und ernstliche Rechenschaft über seine Leistungen abzulegen, und hierin wenigstens einen schwachen Lohn seines an Aufopferung und Mühen so reichen Berufes zu finden. ... In der 4-ten Klasse der Knabenschule wirkt der verdienstvolle Lehrerveteran Herr J. Strummer als gewiegter Pädagog und erfahrener Schulmann, der seine Fächer mit Klarheit und Umsicht zu behandeln versteht ... In der 1-ten Klasse machte die Prüfungsweise des Herrn Silberstern, eines recht intelligenten für seinen Beruf wahrhaft erglühten jungen Mannes einen recht

angenehmen Eindruck ... die zarten Pflanzen dieser Schule unter der Hand ihres liebevollen Lehrers so herrlich gedeihen und zu der schönsten Hoffnungen für die Zukunft berechtigen.”

IV. A Szegedi Zsidó Hitközség iskolai iratanyaga – 1940, 1943–1946

Mivel az iskola történetében az 1940-es évek a nyilvánosan legkevésbé dokumentáltak, ezért ezzel az iratsoporttal kezdtem a kutatást. Eddig az alábbi iratokat jegyeztem föl.

1. **21 isk/1940.** 1939. november 23. *A hitközségtől átvett könyvek az iskolai könyvtár javára*
2. 1940. január 3., január 14. *Iskolaorvosi jelentés*
3. **37/1940.** 1940. január 4. *Tanítók javadalmának változása*
4. 1940. január 18. *Tanítói szabadságok engedélyezése*
5. 1940. február 7. *Tanfeligyelői iskolalátogatás jegyzőkönyve*
6. (11db) 1940. február 19., március 4. *Kárpátaljai Zsidó Iskolaegyesület, Munkács – iskolatámogatási kérelem (mellékletek: A nagyszöllősi zsidók és iskolájuk; A nagyszöllősi zsidó elemi népiskola benépesülési táblázata; A nagyszöllősi zsidó elemi népiskola költségvetési előirányzata az 1939-40. tanévre)*
7. **129/1940. III. 20.** (3db) Tartozások az iskola dologi kiadásaira fizetendő hozzájárulásban
8. **148/40.** 1940. március 11. *Nagyszöllősi elemi iskola testvériskolai kérelme*
9. 1940. április 5. *Nyugdíjjárulék-kimutatás*
10. **21 isk/1940. IV. 20.** *Közelelmezési összeírásra tanítók igénybevétele lehetőségének biztosítása*
11. **26 isk/1940** (2db) 1940. május 10., 28. *Zsidó mesekönyv megrendelése*
12. 1940. május 26., 27., 31., június 2. *Pogány Margit útiköltség-térítési igénye*
13. 1940. május 28. *Következő tanév tandíjai*

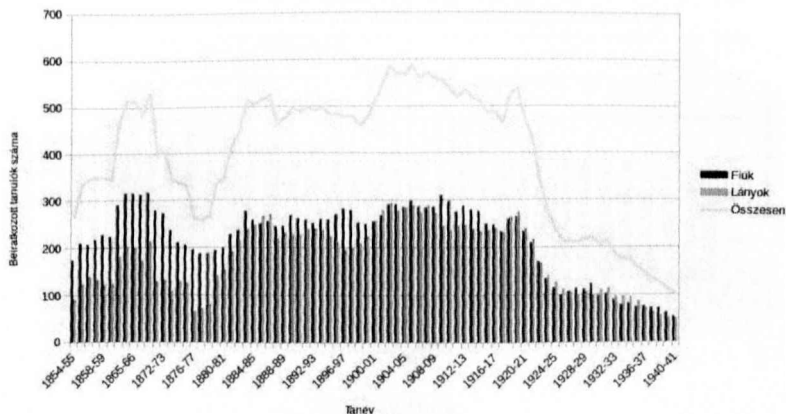
14. 1940. május 28., 29., 30. *Nyári gyermekfoglalkoztató – kérelem*
15. **238/1940 isk.** 1940. június 27. *Tanítói adatok elszámoláshoz*
16. **240 isk/1940.** 1940. június 14., 23. *OIT közgyűlés és továbbképzés*
17. **255/1940 (5db).** 1940. július 29., augusztus 5. *Kántortanítói javadalmazásról*
18. 1940. augusztus. *Tanítói fizetési jegyzék*
19. [1940. augusztus]. *Újsághirdetési megbízás iskolai hirdményre*
20. **280/40.** 1940. augusztus 29. *Mentesítési kérelem katonai beszállásolás alól*
21. 1940. szeptember. *Tanítói fizetési jegyzék*
22. **282/1940. IX. 5.** 1940. október 2. *Osztálybeosztási adatbejelentő-lap*
23. 1940. szeptember 8. *Fischer Ágnes tanítónő kölcsön-kötelezvénye*
24. **292/1940. IX. 10.** 1940. szeptember 7. *Székely Alfréd igazgató katonai szolgálata*
25. **293/1940. IX. 15.** 1940. szeptember 13. *Tanév-rövidítési rendelet*
26. 1940. október 31. *Pogány Margit tanítónő előleg-kérelme*
27. 1940. november 15. *Pogány Margit kérelme ingyenes házasságkötésre*
28. **346/1940. XI. 24.** (3db): A huszti iskola kérelme iskolai felszerelésre
29. 1940. december 1. *Adománygyűjtési felhívás iskolások részére*
30. **370/1940 (3db).** 1940. december 3., 13. *Nem állami népiskolai tanítók személyi adatainak változása – Pogány Margit adatváltozás-bejelentő lapja*
31. 1943. január 7., január 14. *Bleier Ernő tanító munkaszolgálat alatti járandósága*
32. 1944. január 25. *Az orosházi hitközség érdeklődése a héber nyelv tanításáról*

33. **16/1944** (4db). 1944. január 30., március 14., március 15. *A hódmezővásárhelyi és az orosházi hitközség érdeklődése a tanítóknak elrendelt karácsonyi segélyről*
34. **25/1944.** 1944. március 19. *Légvédelmi rendelkezés az iskolára vonatkozóan*
35. **80/1944.** 1944. március 9. *Liebmann Flóra 2. oszt. népiskolai tanuló fölmentése a nyilvános oktatási kötelezettség alól, betegsége miatt*
36. 1944. március 23., május 4., május 15. *Bleier Ernő tanítói okleveléről*
37. 1944. április 11. *Nem állami népiskolai tanítók véglegesítése*
38. **33/1946.** 1945? október 5. *Beíratási díjak 50%-a*
39. (ikt. nélk.) (Magánalk. Szabad Szaksz.): 1946. január 17. *Kenyer-pótladag igény*
40. **75/1946. február 25.** 1946. január 29. „*Nem állami tanítók helyi javadalmának befizetésére postatakarékpénztári csekk-számla megnyitása*” – vkm. leirat
41. **76/1946, 153/1946.** 1946. február 24., március 13., március 30. *Grünfeld Jenő tanító beosztása az iskolához*
42. **79/1946.** 1946. február 14., február 21. *Adatszolgáltatás az iskoláról (Magyarországi Izraeliták Országos Irodája)*
43. **(iktatás nélkül).** 1946. február 7. *Megemlékezés a veszteségekről (6p), közte a tanítókról (3. p.)*
44. **97/1946.** 1946. február 27. *Hoffmann Lászlóné levele állásügyben*
45. **100/1946.** 1946. március 4., március 13. *Frenkel Jenő rabbi hitoktatói megbízása ügyében*
46. **127/1946.** 1946. március 21. *Adatközlés testnevelés tanárokról*
47. **142/1946.** 1946. március 22., április 2. *Izraelita önálló hitoktató a hitközségben*
48. **159/1946.** 1946. április 18., április 28., május 1. *Székely Alfréd fizetési fokozata*
49. **165/1946.** 1946. május 1. *Vermesné Bárány Aranka óraadói megbízása*

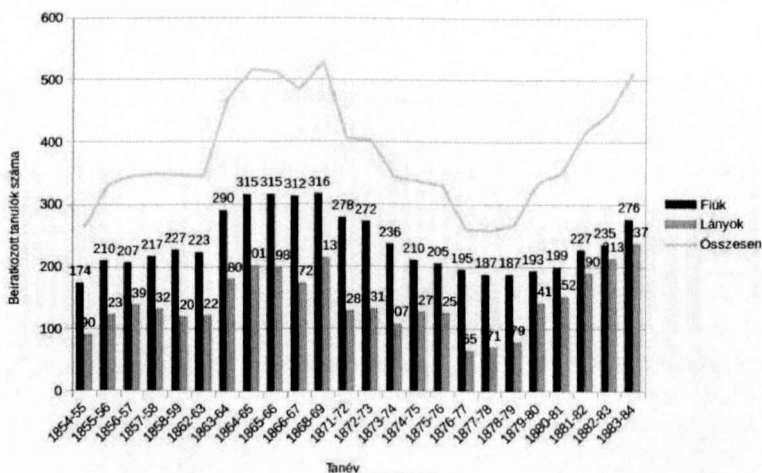
50. **166/1946.** 1946. április 27., május 1. *Székely Alfréd képviselőként a városi Szabadművelődési Tanácsban*
51. **185/1946.** 1946. május 11., május 15., május 23. *Államsegélykiutalás az iskolának*
52. **189/1946.** 1946. május 9., július 7., július 24., augusztus 5., augusztus 25., október 3., október 14. *Tarbut-iskola felállítása*
53. **202/1946. V. 30.** 1946. május 23. *Államsegély-elszámolások visszakiüldése*
54. **211/1946.** 1946. augusztus 5., (1947?) augusztus 1. *Az iskola pincéjének bérlése*
55. **212/1946.** 1946. július, július 30., augusztus 8., augusztus 11. *Az iskolához beosztott állami tanítók*
56. **219/1946.** 1946. július 12., július 24., július 29. *Az iskolához beosztott nem állami tanítók*
57. **222/1946.** 1946. július 25. *Papír-írószer szükséglet + tisztítószerek beszerzése tárgyú levél a Munkásszövetkezettől*
58. **232/1946.** 1946. július 16. *Az Országos Izraelita Tanítóegyesület levele tanítói üdültetéshez való hozzájárulásra*
59. **239/1946.** 1946. június 21. július 3. *Székely Alfréd nyugalomba vonulása*
60. **250/1946.** 1946. június 28., július 1. *Pogány Margit panaszos levele kifosztottságukról, hitközségen belüli megkülönböztető bánásmódról, gúnyról*
61. **255/1946.** 1946. szeptember 6. *Kérelem az iskolához beosztandó állami tanítókra*
62. **274/1946.** 1946. szeptember 18., szeptember 27. *Kérelem iskolai székek iránt*
63. **282/1946.** 1946. augusztus 22. *Ki lesz az iskolafenntartó? (Magyarországi Izraeliták Országos Irodája)*
64. **289/1946.** 1946. november 5. *Iskolajavítás költségeinek elszámolása*
65. **293/1946.** 1946. október 4. *Nem állami népiskolai tanítói állások betöltése*
66. **296/1946.** 1946. október 14. *Szegedi zsidó népiskola tanerő-szükséglete*

67. **298/1946.** 1946. október 21. *Tantestület és tanulók istentisztelet-látogatása*
68. **301/1946.** 1946. szeptember 23/25. *Szerződés a tanítókkal*
69. **302/1946.** 1946. augusztus. *Az iskola tanítói és óraadói 1946/47-re*
70. **310/1946.** 1946. október 3., október 8., november 8. *Székely Alfréd visszahelyezése iránti kérelem*
71. **316/1946.** 1946. október 20. *Grünfeld Jenő és Székely Alfréd személyi lapjairól*
72. **326/1946.** 1946. szeptember 23., szeptember 25. *Iskolai költségek*
73. **338/1946.** 1946. november 27. *Vallástani kézikönyv megküldése (Magyarországi Izraeliták Országos Irodája)*
74. **339/1946.** 1946. november 26., november 28., december 9. *Tanítók okmányainak beküldése (Magyarországi Izraeliták Országos Irodája, Tanfelügyelet)*
75. **379/1946.** 1946. december 27., 1947. január 5. *Ügyintézési kérelem a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájához, az iskola részletes adataival*
76. **380/1946.** 1946. december 20. *Iskolai segélykérelem*
77. **380/1946** (vsz. hibás szám). 1947. január 16. *Feldmann László tanító alkalmazása*
78. **384/1946** (2db). 1946. november 8. *A Csehszlovákiából áttelepülő népiskolai és középiskolai tanulók tanulmányi ügyeinek rendezése*

V. Tanulói statisztikák

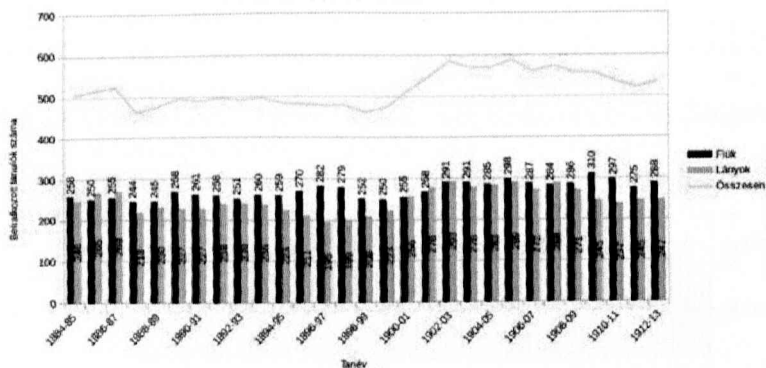

A szegedi zsidó népiskola tanulói 1854-1941 között

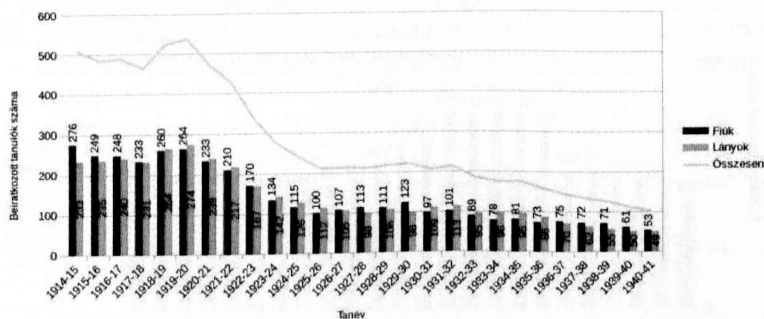

A szegedi zsidó népiskola tanulói 1854-1883 között

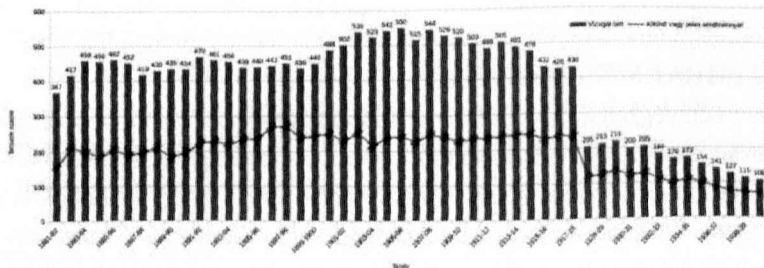

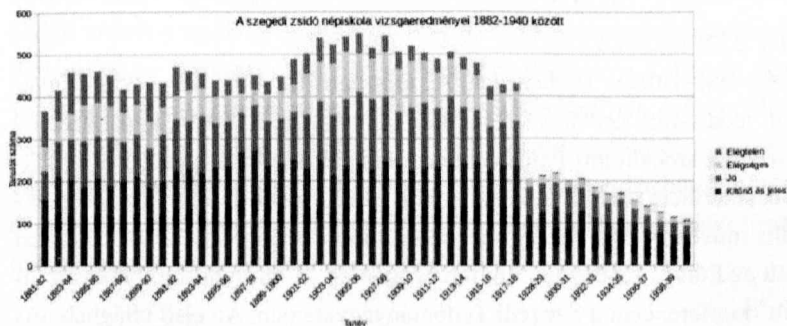
3. diagram
A szegedi zsidó népiskola tanulói
1884-1913 között

4. diagram
A szegedi zsidó népiskola tanulói
1914-1941 között

5. diagram
A szegedi zsidó népiskola tanulói
1882-1940 között

6. diagram
A szegedi zsidó népiskola vizsgaeredményei
1882-1940 között

Tartalomjegyzék

Előszó	5
CZIMBALMOS MERCÉDESZ: <i>A Bözödújfalvi Izraelita-Prozelita Hitközség története.</i>	8
Åbo Akademi University összehasonlító vallástudományi szak A 2016/2017-es pályázat 2. helyezettje	
ILLYÉS BENCE: <i>A neológ identitás és csoportstratégia vizsgálata egy első világháborús imakönyvön és homíliaikon keresztül</i>	60
ORZSE judaisztika szak A 2015/2016-os pályázat 2. helyezettje	
SZILÁGYI-PAPP ÉVA ADRIENN: <i>Lévy Imréné története.</i> .	90
Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskola A 2016/2017-es pályázat 6. helyezettje	
TAMÁS MÁTÉ: <i>A sakter, a közösség és a gyűjtogatók.</i>	114
ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Társadalom- és gazdaságtörténet Doktori Program A 2016/2017-es pályázat 1. helyezettje	
TÓTH KATALIN: „... '39/40-re kelve” – Mozaikdarabkák a soá mikroszintű megértéséhez	147
ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Magyar és összehasonlító folklorisztika Doktori Program A 2016/2017-es pályázat 3. helyezettje	

VÁRNAI-VÍGH ADRIENN E.: <i>Egy haladó szellemű pedagógiai műhely – A Szegedi Zsidó Népiskola (1844-1948). Részlet a Szegedi Zsidó Hitközség történetéből.</i>	182
SZTE BTK vallástudomány szak	
A 2016/2017-es pályázat 4. helyezettje	
 A kötet szerzői	 234